

Ozgür İnsan

aylık dergi

sayı 14, temmuz 1973

**AP'NİN
KORKUSU**

Alev Coşkun

**TEKELCİ
SERMAYE**

**TÜRK-İŞ'İN
ARDINDAN**

çizgilerle // reform //

ÖZGÜR İNSAN'ın bu sayısında

Okurlarımıza ...	1
AP Kısıtlı Demokrasi İstiyor — M. Alev Coşkun ...	2 — 5
Karikatür — Tan Oral ...	6
Türkiye'nin Yapısal Gerçekleri Karşısında Türk - İş — Faruk Erginsoy ...	7 — 12
Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi — Mehmet Tuğcu ...	13 — 17
Enerji Sorununun Geleceği — Mehmet Erdemir ...	18 — 25
Karikatür — Yalçın Çetin ...	26
Nasıl Bir Sanayileşme — Yakup Kepenek ...	27 — 29
Kara Çimento — Ali Nejat Ölçen ...	30 — 32
Karikatür — Ferruh Doğan ...	33
Tekelci Sermaye ve Türkiye'de Sermaye Birikimi — Çetin Yıldırım ...	34 — 42
Karikatür — Nezih Danyal ...	43
Gelişmiş Ülkelere Karşılıksız Yardım : Beyin Göçü — Özcan Ertuna ...	44 — 48
Reel Ücretler — Zafer Z. Başak ...	50 — 53
Ecevit Diyor ki... — İlân ...	54 — 55
Orman Köylerinin Kalkındırılması — İsmet Öztunalı ...	56 — 57
İlhan Berk ...	58 — 59
İstanbul Festivali ve İki Olay — Metin And ...	60 — 63
Karikatür — Semih Balcıoğlu ...	(Arka Kapak)

ÖN KAPAK DÜZENİ — Fahri KARAGÖZOĞLU

ÖZGÜR İNSAN

AYLIK DERGİ — 1 / Temmuz / 1973 Yıl: 2 Sayı: 14

Özgür İnsan Gazetecilik Matbaacılık ve Ticaret A. Ş. Adına

SAHİBİ VE SORUMLU MÜDÜRÜ: ÖNDER SAV

Yönetim yeri :

Esat Cad. 57/8

Küçükesat - Ankara

Tel : 17 14 85

Haberleşme adresi :

P. K. 46

Küçükesat - Ankara

Basıldığı yer : TİSA Matbaası

İlân Tarifesi :

Tek Sütun santimi ... 50 TL.

Tam Sayfa ilân ... 2000 TL.

Arka Kapak iç sayfa ... 3000 TL.

Fiatı : 5 Lira

TEŞEKKÜR

ÖZGÜR İNSAN, Türkiye'de demokrasiye süreklilik ve verimlilik kazandırma ve Türk toplumu için gerekli sosyal ve ekonomik düzenin nasıl olması gerektiğini saptama çabalarında, okurlarından gördüğü büyük ilgi, duyarlılık ve desteğe teşekkür eder.

OKURLARIMIZA

Bu sayısından sonra ÖZGÜR İNSAN yayınına 4 ay için ara veriyor.

Bu kararı almak zorunda kaldığımız için okurlarımızdan özür dileriz. Yazı kadromuzun büyük çoğunluğu yaklaşan genel seçimlerle ilgili çalışmalara katılmak durumunda olduğu için dergiye gereken zamanı ayıramıyacaklardır. Değerli okurlarımızın bu zorunluğu anlayışla karşılayacaklarına güveniyoruz.

ÖZGÜR İNSAN'ın alışılmış nitelik ve düzeyinden fedakârlıkta bulunmaktansa, yayınına bir süre ara vermeyi değerli okurlarımıza saygımızın gereği olarak görüyoruz.

Seçimlerden sonra en geç Aralık ayında yeniden buluşmak üzere Sayın ÖZGÜR İNSAN okurlarına ve sayın abonelerimize başarılı çalışmalar, güzel tatiller dileriz.

Saygılarımızla.

ÖZGÜR İNSAN

AP KISITLI DEMOKRASİ İSTİYOR

M. Alev COŞKUN

Seçimlere hergün biraz daha yaklaşıırken, Meclisteki A.P.-C.G.P. çoğunluğunun yeni tedbirleri ile karşı karşıyayız. Haziran ayının ortalanan anlaşmaları hiçe saymaktadır. A.P. böylece devlet yönetiminde uzlu bir kanun tasarısı Meclis Başkanlığına sunuldu. Bu tasarının içeriği, A.P. nin demokrasiye bakış açısını ve felsefesini çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu tasarı, daha önce aylarca çalışan partiler arası komisyonda varılan anlaşmaları hiçe saymaktadır. A.P. böylece devlet yönetiminde uzlaşma, anlaşma gibi demokratik yollara önem vermediğini belgeliyor. Öte yandan, A.P. tarafından Meclise sunulan tasarı, demokratik oluşum ve düşünceye de ters düşüyordu. A.P. tasarısının bu nitelikleri basınınızın gözünden kaçtı. A.P. tasarısının bu terslikleri C.H.P. Parti Meclisi tarafından bir bildiri ile kamu oyuna duyuruldu.

Aşağıdaki yazıda, A.P. nin arzuladığı kısıtlı demokrasi, A.P. tasarısındaki esaslar eleştirilerek ve siyasal bilimler açısından ortaya konulmaktadır.

Çağımız modern toplumların yönetim sistemi çoğulcu demokrasidir. Çoğulcu demokrasinin de en önemli unsurları değişik fikir ve programları savunan siyasal partilerdir.

ASGARİ KOŞULLAR

Siyasal partiler yanında, günümüz demokratik rejimi genel oy hakkı, dürüst, adil ve serbest seçim, özgürlüklerin anayasal garantilere kavuşması, bağımsız yargı, özgür

basın, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi gibi önemli kurum ve kavramları da içermektedir. Bunlar klasik yada çoğulcu demokrasinin «asgari» koşullarıdır.

GENEL SEÇİM

Bu koşullar arasında, kuşkusuz en önemlisi dört yıl aralıkla yapılan genel seçimlerdir. Genel seçimler çoğulcu demokrasinin milli iradeye

dayanmasının yalnızca şekli bir unsurunu ve hukukiliğini değil, ana içeriğini de temsil etmektedir. Genel seçimlerin önemi, halk kitlelerinin, millî iradenin ortaya çıkması amacıyla oy sandığına giderek gelecek dört yıl için ülkeyi yönetecek yasama ve onun içinden çıkacak yürütme organlarını belirlemesinden gelmektedir.

GEÇMİŞ DÖRT YILIN MUHASEBESİ

Genel seçimler aslında, geçmişte kalan dört yılın büyük vatandaş kitleleri tarafından sınava tabi tutulmasıdır, bir bakıma... Bu nedenle, demokratik rejimle yönetilen ülkelerde genel seçim sırasında bir yandan iktidarda olan güçler neler yaptıklarını anlatırlarken, muhalefette olan siyasal partiler de nelerin, nasıl bir yöntemle yapılması gerektiğini kamu oyuna duyururlar.

Genel Seçimlere gidilirken, gelecek dört yıl için ülkenin yönetim kaderi tartışılır. Bu dönemde hemen herkes ülke sorunlarıyla ilgilenir. Politika ile pek fazla ilişkisi olmayan vatandaşlar bile, seçim günü yaklaşırken dört yılda bir sandığa giderek yapacakları vatandaşlık görevi için bilinç altı da olsa politika ile ilgilenirler.

SİYASAL PARTİLERİN GÖRÜŞLERİ ANLATILMALIDIR

Siyasal partilerin amaçları vatandaş oylarının çoğunluğunu alarak ülkeyi yönetmek için iktidara gelmektir. Siyasal partilerin toplum sorunları karşısında önerdikleri değişik çözüm yolları, liderlerinin kişilikleri, program ve önerilerinin esasları iyice bilinmelidir.

Daha doğru bir anlatımla, demokratik sürecin halk yararına oluşabilmesi için bir yandan çoğulcu bir siyasal katılmanın gerçekleşmesi, öte yandan da siyasal parti-

lerin fikir, görüş ve önerilerini halk kitlelerine duyurabilme olanaklarının sağlanması gerekmektedir.

BASIN - RADYO - TELEVİZYON

Çoğulcu siyasal katılmada, siyasal partiler dünyanın her yerinde halkla diyaloglarını kurarlarken, çağımızın modern kitle haberleşme kurumları basın, radyo ve televizyondan yararlanmaktadırlar.

ÜLKEMİZ KOŞULLARI

Ülkemizin koşulları gözönünde tutulduğunda, siyasal partilerin toplum sorunları konusunda neler düşündüğünü ve nasıl çözüm yolları önerdiklerini anlatmada en etkili aracın radyo olduğu yapılan bilimsel anket araştırmaları ile saptanmıştır.

Siyasal partilerin programlarını ve görüşlerini anlatmada, giderek yaygınlaşan ve milyonlarca seçmen tarafından izlenen televizyondan da yararlanılması gerekmektedir. Batı demokrasilerinde artık seçim kampanyaları televizyon kanalıyla yürütülmektedir. Kulak ve göze aynı anda hitap etmesi yanında, milyonlarca seçmenin bir anda izlemesini sağlaması bakımından da seçim kampanyası sırasında televizyonun kazandığı önem çok açıktır.

DEMOKRASİ GEREĞİ

Demokrasi, genellikle halkın, halk için, halkla beraber idaresi olarak tanımlanıyor. Eğer bu tanım geçerli ise, halk kitlelerinin kendisini yönetecek olan liderleri ve siyasal partilerin programlarını iyice bilmesi en doğal hakkıdır. Bu olanakların sağlanması demokrasinin gereğidir. Bu da, yaygın kitle haberleşme araçları radyo ve televizyonla gerçekleştirilebilir.

Buraya kadar üzerinde durduğumuz, Batı demokrasilerinde uygulananı ve bizde de olması gerekeni anlatır.

A.P. NİN GÖRÜŞLERİ

Devamlı olarak milli iradede-
yana olduğunu söyleyen A.P. uygu-
lamalarıyla hiçte milli iradenin ger-
çekleşmesine yardımcı olmamak-
tadır.

A.P. Gurup Başkanvekillerinin
son günlerde Meclise sundukları,
Seçim ve Partiler Kanununa yeni
maddeler ekleyen ve bazı değişik-
likler getiren teklif, bu konularda
A.P. nin gerçek yüzünü ortaya koy-
muştur. Bu teklifteki demokrasi kısıt-
lamalarına kısaca göz atalım.

A.P. OY HAKKININ YAYGINLAŞMASINA KARŞI

A.P. 18 yaşını dolduran gençle-
rin oy verme hakkına karşıdır. He-
men bütün Batı demokrasilerinde
genç kuşaklar demokratik sürece oy
verme yoluyla katılırlarken, A.P.
Türk gençlerine bu hakkı çok gör-
mektedir. İstatistiklere göre, ülke-
mizde 18 ile 21 yaş dilimi arasında
2,5 milyona yakın genç vardır. A.P.
bu gençlerin seçimlerde oy kullan-
malarını yasaklamaktadır.

A.P. dış ülkelerde çalışan ve
ülkemize milyonlarca döviz gönde-
ren milyonu aşkın vatandaşımızın
da oy kullanmasına karşı çıkmakta-
dır. Önce Türk ekonomisini kurtar-
an bu vatandaşlarımızın vekâletle
oy kullanmasını partilerarası komis-
yonda kabul ettiler, geçen hafta
verdikleri kanun tasarısıyla da bu
vatandaşlarımızın herhangi bir yolla
oy kullanmasını yasakladılar.

Demokrasinin en önemli kuralı,
yaygın bir siyasal katılmanın ger-
çekleştirilmesidir. A.P. nin kanun
tasarısında yer alan yukarıda özet-
lediğimiz iki nokta A.P. nin demok-
rasinin bu en önemli kuralına yay-
gın siyasal katılmaya karşı olduğu-
nu göstermektedir.

SİYASAL SÜREÇ - BÜYÜK SERMAYE İLİŞKİSİ

A.P. siyasal partilerin büyük ti-
caret ve sanayi tekeli tarafından fi-
nanse edilmesine taraftar olduğunu
da son tasarısı ile belgelemiştir.

Anayasamız, siyasal partileri
belirli sermaye çevrelerinin mali ve
manevi etkilerinden kurtarmak, on-
ların ülke ve toplum yararına hare-
ket eden bağımsız kuruluşlar olma-
larını sağlamak amacıyla, siyasal
partilere devletçe yardım yapılması-
nı öngörmektedir. A.P. ve etrafında-
ki peykleri Anayasamızın bu açık
hükmünü işletmemekte, partileri
belli çevrelerin etkisi altında tut-
mayı uygun görmektedirler. A.P. nin
son tasarısı bu konuda belli serma-
ye çevrelerinin siyasal partilere pa-
ra yardımı yapabilmesinin olanak-
larını sağlamaktadır. Aslında yapıl-
mak istenen açıktır. A.P. ve peyk-
leri belli çevrelerden kolaylıkla para
alabilmektedirler. Anayasanın da
hükmünü işletmeyerek, toplumun
ve halkımızın çıkarlarını savunan
C.H.P. yi seçimlerde parasız bırak-
mak istemektedirler.

HALKLA İLİŞKİLER KURULMASI

A.P. Siyasal Partilerin halk kit-
leleri ile diyalog kurulmasına da
karşı olduğunu bu son kanun tasa-
rısı ile göstermiştir. Bu tasarı ile,
A.P. siyasal partilerin modern kitle
haberleşme araçları radyo ve te-
levizyondan yararlanmalarına karşı
çıkıştır. Bu son teklifle, siyasal
partilere Televizyonda konuşma
hakkı verilmesi yasaklanmakta, par-
tilerin radyoda yaptıkları siyasal
konuşmalar 12 günden 7 güne indi-
rilmektedir. Böylece, A.P. siyasal
partilerin halkla geniş diyalog kur-
ma imkânlarını ortadan kaldırmak-
tadır.

A.P. TABANINI KAYDEDİYOR

Bütün bu tedbirlerin ve yasakların bir nedeni olmak gerekir. A.P. geniş vatandaş kitlelerinin, parti liderlerini dinlemelerini, onları televizyonda görmelerini engellemek istemektedir.

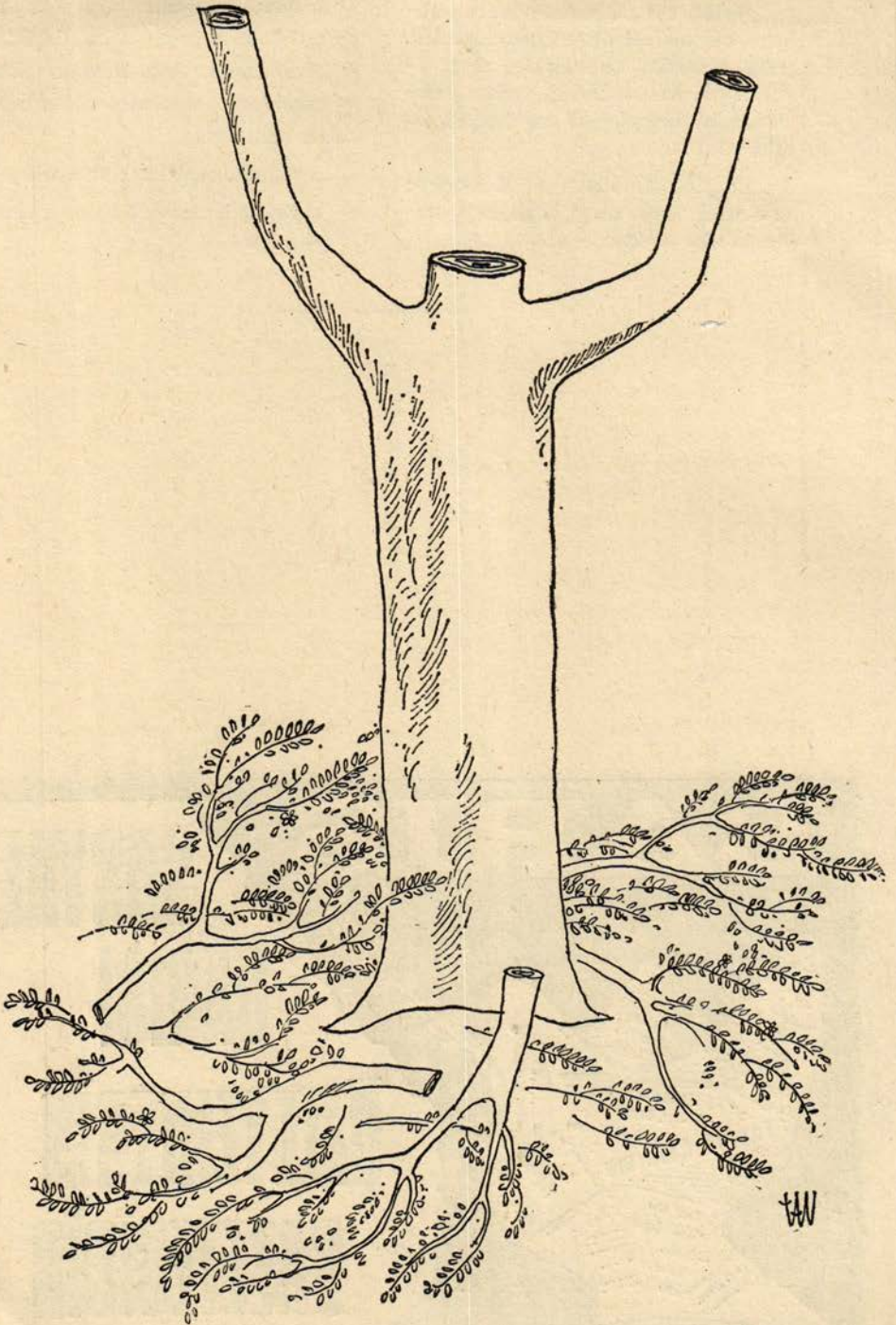
Bu kısıtlamaların millî iradeye ve demokrasiye saygı değil, saygısızlık olduğu açıktır.

A.P. altındaki tabanın kaydığını görüyor. Vatandaşlarla kaynaşan parti liderlerinin, vatandaşla bütünleşmesini engellemek istiyor. Gerçeklerin cesaretle anlatılmasından çekiniyor.

Aslında A.P. halktan korkuyor.

Bu nedenlerle, kısıtlı bir demokrasi istiyor.

TÜRKİYE'NİN YAPISAL GERÇEKLERİ IŞIĞINDA TÜRK-İŞ

H. Faruk ERGİNSOY

Günümüze değin Türk - İş ile ilgili olarak sürdürülen tartışmalar genellikle gerçekçi olmamıştır. Bu eksikliğin temel nedeni anılan örgüt'ün Türkiye'nin yapısal gerçekleri açısından doğru yorumlanmamış olmasıdır. Bir yandan işçi hareketinin yönetici kadrolarındaki olumsuzluk ve yetersizlikten, öte yandan aydınların konu ile ilgilenirken nesnel bir tutum sahibi olmayışlarından doğan bu yorum yanlışlığı, sonunda Türk - İş'i bütünlüğü olmayan çelişkili bir örgüt niteliğine sürüklemiştir.

Türk - İş uzun süre basın ve aydın çevrelerinin tartışılmayan gözdesi olmuştur. İlk yanlışlığı da budur. Çünkü bu tutum nedeniyle Türk - İş içinde bir özeleştirici alışkanlığı son zamanlara değin doğamamıştır.

Türk - İş işçi taban'ın gereksinimleri ve zorlaması sonucu doğup güçlenmiş bir örgüt değildir. Sosyal yaşantımızın demokratik usuller için varlığını zorunlu gördüğü kurumlar arasında etkinlik kazandığından yapısal karakterinde

kolayca bürokratikleşme eğilimleri taşımıştır. Ve bu gerçeğin hiç bir dönemde dikkate alınmaması bir başka yanlışlığı olmuştur.

Türk - İş'i zaman zaman eleştiren ve bir kısmı işçi hareketi içinde yer alan unsurlar, fantezist davranışlardan kurtulamadıklarından etkili olamamışlar ve çoğu kez bir başka yanlışlığı içinde biçimlenen eylemlerini işçi kitleleri açısından dinamik bir hareket niteliğine ulaştıramamışlardır. Bu üçüncü yanlışlıktır.

Bütün bu olumsuzlukların sonunda; Türk - İş, çıkar bağları ile davranış özgürlüğü daralan bir **klık**'in, toplumsal yaşantımıza karşı sorumluluk taşıyamayacak düzeyde yetersiz ve bilinçsiz bir gurubun, giderek araçları amaçlar için kullanmaya gücü yetmeyen yöneticilerin oluşturduğu bir örgüt karakterine sürüklenmiştir. Bu nedenle günümüzdeki Türk - İş kavgası, tabanı ile ilişkileri kopuk bir **tavan**'ın zirvedeki çırpınılarından ötede anlam taşımamaktadır.

SOSYAL DEMOKRAT MUHALEFET

Son üç dört yıl içinde Türk - İş yönetici kliğine karşı savaş açan sosyal demokrat sendikalar'ın, yukarıda değinilen yanlışlarla yapısı pekişmiş bir örgütte, kolayca sonuca ulaşmaları beklenemezdi. Kaldı ki Türk - İş içindeki bu direnç gurubunun, yani sosyal demokrat sendikacıların öğreti - eylem birliğini gerektiren bir bütünlük yaratmadıkları da gerçektir. Sosyal demokratlar, gerek Türkiye'nin yapısal analizinde, gerekse bu analize göre Türk - İş'e düşen görev ve sorumluluklara karşı Türk - İş eyleminde süregelen olumsuzluğun eleştirisinde birleşmişlerdi ama çözüm ve çıkmazdan kurtuluş yöntemi için somut bir önerileri yoktu. Öylesine yoktu ve bu açıdan sosyal demokratlar öylesine dağınıktı ki, bir yerde davranışları kapitalist Avrupa'da ödün sistemi olarak işleyen sosyal demokrasi anlayışına paralel düşüyordu. Harekete öncülük edenler arasında özellikle siyasal açıdan kurulacak ilişki ve ittifaklar konusunda önemli çelişkiler vardı. Bir ölçüde (belki diyelim) partilerüstü siyaset yutturmacasının etkisinde kalıyor ve herhangi bir siyasal kuruluşa yandaş görünmekten müthiş ürküyorlardı. Bu durum hareketin somutlaştırılması olanaklarını azaltıyor ve davranışı soyut bir muhalefet düzeyine indiriyordu.

DIŞ BASINÇLAR

Türk - İş genel kurulu bu gerçeği, yani işçi hareketimizde çelişkiler yaratan yapısal noksanların gerek iktidar gerekse muhalefet karnatları açısından giderilemediğini bütün açıklığı ile göstermiştir. Doğruyu söylemek gerekirse, Türk - İş genel kurulunda çatışanlar, egemen sağcı güçlerle onların örgütlerine sözcülük yapan iktidar ve demokra-

tik sol güçlerin yarattığı ortamda güç kazanan sosyal demokratlar olmuştur. Bu demektir ki işçi hareketimiz sosyal demokrat muhalefet açısından da bir basıncın etkilerini taşımaktadır. Ancak bu ikinci türdeki dış basınç, işçi hareketi ile demokratik sol düzende kolayca bütünleşen güçlerden geldiği için dogal yapı'ya ters düşmez. Buna karşılık, iktidar gurubu ile ittifak kurana dış güçler işçi sınıfının çıkarları ile çatışan özellikler taşıdığı için bu beraberlik bir çıkar birliği olmaktan ötede anlam taşımamaktadır.

TÜRK - İŞ ÇIKMAZI'NIN BELİRİŞİ

Türk - İş içinde bulunduğu çıkmaza neden ve nasıl sürüklenmiştir?

Yukarıda değindiğimiz gibi Türk - İş gücünü işçilerin tabandan gelen sınıfsal nitelikte zorlamaları ile kazanmamıştır. Böyle olsaydı etkin bir kurum haline gelebilmek için 1960 devrimi sonrasında değin beklemesi gerekmezdi. 1950 ertesinde yani ilkel kapitalist bir gelişimin başladığı dönemde, işçi hareketinin güçlenmesini kolaylaştıracak bütün etken ve dinamikler belirmişti. Ne var ki Türk - İş bir üst örgüt olarak ancak 1963 yıllarında ve (Sendikalar ve Toplu sözleşme Grev Lokavt) yasalarının yürürlüğe girişi ertesinde önem ve değer kazanabildi. Bu oluşum Türkiye'nin sınıfsal özelliklerine uygun ve dikkate değer bir sonuçtur. Ne var ki böylesine özel durumlara dayalı sonuçları değerlendirebilmek oldukça güçtür. Güçtür, çünkü böylesine özel durumlar aktarma kopya öğretilere sığmayan boyutlara sahiptir. Bu nedenle, son iki yüzyılda kopyacılıktan kurtulamayan düşün yaşantımız içinde olaylar doğru

yorumlanamamış, yorumlar gerçekçi olamamıştır.

Yukarıda sözü edilen sınıfsal özelliklik Türkiye'nin demokratikleşme yöntemi için sahip olduğu kolaylığı açığa vurur. Batı'da zorunlu bir hak arama yolu olan sınıf kavgası Türkiye için aynı ölçüde gerekli değildir. Ve Türkiye'de, sömürülen kitlelerin demokratik haklarına ekonomik bir içerikle sahip olabilmelerinin geleneksel bir kolaylığı vardır. İşte bu kolaylığı yaratan tarihsel dinamikler, ilkel bir kapitalist gelişimin tahriplerine rağmen tamamiyle yok olmamıştır. Olamazda. Çünkü Türkiye'nin sosyo - ekonomik tarihsel yapısında toplumcu bir öz egemendir. Bu nedenle batı için kapitalizm ile uyuşma anlamına gelen sosyal demokrasi Türkiye için demokratik bir devrim karakteri taşır. Başka deyişle, Türk sosyal demokrasisinin gerçekleşme şansı devrimci olması koşuluna bağlıdır. Ve bu devrim, kapitalizm ile uyuşma tekniklerini toplum'un öz yapısına yönelerek yok etme kanlamına gelir. Fark işte buradadır. Batı, özüne döndüğünde tutucu - bireyci ve köleci olur; Türkiye, özüne döndüğünde devrimci - toplumcu ve özgürlükçü olur. Bu nedenle batı sosyal demokrasileri geleneksel yapı'nın zorlaması sonucu kapitalizm ile uyuşmak zorunda kalmış, bir anlamda pasifizme yenik düşmüşlerdir. Çünkü batıda kapitalizm geleneksel yapı ile bağdaşan sistemdir. Türk sosyal demokrasisi ise geleneksel yapı ile uyuşmayan gelişmelere karşı doğan dirençten güç alır. Direnilen gelişim ilkel kapitalist bir nitelik taşıdığından Türk sosyal demokrasisi'nin bir uyuşum süreci içinde durgunluğa sürüklenmesi söz konusu olamaz. Böylesi bir gelişim, dış yapısında batı sosyal demokrasilerine özeniyor diye onu Türkiye için sosyal demokrasi olarak nitelendirmek olacak iş

değildir. Çünkü böylesi bir gelişimde sosyal demokrasi kaynakta sahip olduğu bütün özelliklerden soyutlanmış olacaktır. Bir başka açıdan, batı sosyal demokrasilerinin bu gün taşıdıkları öz ile gerçek bir toplumcu sistem olmadıklarını, kapitalist düzende gelişen teknoloji ve özellikle dış sömürü olanaklarıyla iç çelişkilerin yumuşatılmasında kullanılan bir teknik olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşılık Türkiye'de sosyal demokrasi, toplumcu bir düzenin daha kapsamlı deyişimiyle toplumcu demokrasi'nin öğretisi olmak zorundadır. Öztürkçe söylendiğinde sosyal demokrasi demokratik toplumculuktur. Bu nedenle de devrimcidir ve devrimciliği gereği özellikle üretim araçlarının mülkiyeti konusunda toplumcu bir değişim gözetir. Diğer sol'lardan temel ayrılığı toplumcu bir mülkiyet olgu'sunu gerçekleştirmek konusunda değil, bu oluşumun yol ve yöntemleri konusunda ortaya çıkar. Ve bu ayrılık kendisini Türk sosyal demokrasinin değinilen değişim için, çeşitli nedenlerle, demokratik usulleri benimseyişinde gösterir.

Yukarıdaki açıklama bize Türk - İş çıkmazını değerlendirebilmek için özellikle gereklidir. Çünkü Türk - İş'in, demokratikleşme süreci içinde aşağıdan yukarı gelişen zorlamalarla değil, demokratik düzende varlığı zorunlu sosyo - ekonomik denge kuruluşlarından biri olarak belirlişini, dogmatik sol düşünceye bağlı kalarak küçümsemek gerektiğini göstermektedir. Ne var ki bu tür oluşumlarda sapma olasılığını engellemenin güç bir sorun olduğu da gerçektir. Çünkü taban hareketleri ile doğan örgütler üzerindeki kitle denetimi, bu tür örgütlerde kolay kolay etkinlik kazanamaz. Onun için de demokratik gelişimin yarattığı her kuruluş üzerinde bu gelişimi gerçekleştirenlerin hakkı ve sorum-

luluğu vardır. Bu hak dışardan karışma suçlamalarını haksızlaştırırken, demokratik bütünleşme içinde yer alan kişi ve kurumların, anılan örgütü sürekli denetleme sorumluluklarını büyütür.

Türk - İş için bu denetim gerekli biçimde işlememiştir. Onu gözetken, işçi kitlelerinin sözcüsü olarak koruyan ve yanlışlarına göz yumular bir yandan, Türkiye'nin gerçeklerine sırt dönerek fantezist ve sınıf doğmalarına bağlı bakış açısından eleştirip kitle ile ilişki kuramayanlar öte yandan, bu durumun suçlusudurlar.

TÜRK - İŞ SAPMASI

Türk - İş yönetici kliğindeki oportünist eğilimler, yukarıda değinilen eleştiri yokluğu ve yanlışlarla beslenmiştir. Bu arada kurulan dış ilişkiler ve onlardan alınan etkiler, taban ile tavan arasında çok yönlü farklılıklar yaratmıştır.

Partilerüstü politika saplantısı işte böyle bir ortam içinde ortaya çıkmıştır.

Partilerüstü politika başlangıç yılları için bir zorunlu tutum olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu ilkenin genellikle benimsendiği dönemde işçi kitleleri bilinçli bir siyasal seçme yapacak düzeyde değildir. Gerici kuruluşlar, bütün halk kitleleri arasında işçileri de kendilerine çeken sloganları o günlerde kolaylıkla ve etkin biçimde kullanabilmektedirler. İşçi kitlelerinin siyasal güçler arasındaki dağılımı gerici kuruluşlar lehine oldukça büyük farklılık göstermektedir.

Bu gerçek hiç bir şekilde yadsınmaz. Ve yine bu gerçek bizim sınıfsal dogmalara saplanmamak düşüncemizi doğrulayan kanıtlardan biridir. Çünkü sınıfsallığın belirlediği ortamda işçiler, geniş ve tutucu

kitlelere oranla önemli bir bilinç farklılığı gösterir ve gerici sloganlardan kolayca etkilenemezler. 1963 Türkiye'sinde işçi gerçeği böyle bir farklılıkla belirmemekte ve halk bütünü içinde yer almaktadır. Ancak şunu da hemen eklemek gerekir ki, halkın tercihlerini gerici ve tutucu kuruluşlara yönelten temel etken gerçek bir devrimci alternatif bulunmayışıdır. O dönemin ilerici-liği bürokratik kalıplar içinde sıkışmış soyut bir varsayım olmaktan öteye gitmez. Ve bu tür bürokratik kalıpların çağımızda asıl gerici ve tutucu bölümler olduğu artık bilinmektedir.

1963 ler Türkiye'sinde işte böyle-sine bir kargaşa egemen olduğu için ilk iş işçi'yi kurulu düzendeki gerçekten tutucu olan ve gerçekten devrimci olmayan partilerin dışına çekmektir. Ancak bu başarıldığı takdirdedir ki işçiler kendi çıkarları doğrultusunda eğitilebilecek ve siyasal eylemde ağırlıklarını taşıyacak bir kuruluş yaratabileceklerdir. Demek ki o yıllarda pek çok aydın'ın onayladığı hiç değilse karşı durmadığı partiler üstü politika anlayışı öncelikle işçi'ye siyasal bilinç aşılacak içindir.

İlk yıllarda, bu zorunluğun gerekleri yerine getirilmese de, ortaya önemli bir sakınca çıkmamıştır. Ancak, toplumcu geleneksel yapı Türk halkını gerçeklere doğru uyardıkça ve bu uyanış daha da hızlanarak işçi kitlelerine yansıyınca, sağ güçler Türk - İş'e el atmaya başlamıştır. Önce tabandaki sendikalar dan hiç bir şey esirgenmemiş ve onlardan bir işçi aristokrasisi yaratılmıştır. Sonra bu aristokrasi Türk - İş yönetici kliği ile organik bir bağlılık içine itilmiştir. İktidarı elinde tutan sağ güçler, ağırlığı devlet sektöründe bulunan işkollarında, sonra bedelini yine halka ödetecekleri ödün olanaklarını ustaca kullanarak

Türk - İş ve bazı bağlı örgüt yöneticilerini ağırlarına düşürmüşlerdir. Günü günü etme politikasının rahatlığına kapılan sendikacılar ile sağ iktidar güçleri arasında kolay bir ittifak kurulmuştur. Türk - İş yönetici kligi yer yer bu ittifakı genişletmiş, hem etkileyerek hem de etkilenerek, sonunda sağcı güçlerin doğal yandaşı haline gelmiştir.

Burada dikkati çeken bir nokta, Türk - İş'teki sağcı değişimin olanaklarının büyük ölçüde devlet sektörü tarafından yaratılmış olmasıdır. **Bu durum, ekonomik iktidar ağırlığının halk sektöründe bulunması gereğini gösteren kanıtlardan biridir.** Gerçekten de Türk - İş sağ'ı çoğunlukla devlet sektörünün egemen olduğu (Tekel - Tekstil - Şeker - çimento) işkollarında kurulu sendikaların yöneticileri tarafından oluşturulmuştur. Bu olumsuz gelişimde sağcı iktidar güçleri yukarıda değinilen taktik ve tekniklerle başarılı olmuşlardır.

SOSYAL DEMOKRAT MUHALEFET'İN BELİRİŞİ

Türk - İş partilerüstü politika'yı amacına uygun biçimde değerlendiremeyerek yöneticilerin oportünizmine yenik düşünce, bu olumsuzluğu halk kitlelerindeki değişimin etkileriyle daha bir kolay değerlendiren sosyal demokrat muhalefet sahneye çıkmıştır. Burada hemen belirtmek gerekir ki sosyal demokratların muhalefeti salt sendikal bir hareket değildir. Tarihsel Türkiye süreci içinde hep olduğu gibi, sektör nitelik taşımayan ve geniş halk kitleleri içinde oluşan gelişimler, işçi hareketlerimize bu muhalefet davranışı ile yansımaktadır.

Bu özellik iki gerçeğin altını çizer.

Bir: Sosyal demokrat muhalefet toplumcu bir hareket karakteri

taşıdığı için işçi kitlelerinin siyasal açıdan bilinçlenmeleri oranında güçlenecektir. İki: Türkiye'de ortaya çıkan demokratik halk hareketi ile işçi hareketi arasındaki geleneksel yakınlık, bağlılık ve bütünlük nedeniyle bu gelişimi engelledebilmek olasılığı yoktur. Yeter ki, sosyal demokrat muhalefet kendi içinde tutarsızlığa, yanlışlara ve çelişkilere sürüklenmesin.

Konu'ya bir de bu açıdan baktığımızda büyük umutları besleyecek bir yeterli düzey'e varıldığını söyleyemiyoruz. Hatta demek zorundayız ki, Türk - İş içinde gerçekleşen sosyal demokrat muhalefet, Türk siyasal yaşantısındaki olumlu toplumcu değişimi bütünüyle yansıtmak duruma bile gelmemiştir. Bunda öğreti yetersizliği bir etkindir, yönetici yetersizliği bir diğerk etkindir. Sosyal demokrat sendika ve sendikacılar öncelikle bu noksanları gidermek, bu sorunları çözümlemek zorundadırlar. Yalnız eleştiride birleşmek salt muhalefet için yeterli olabilir. İktidar haline gelebilmek için ise eleştiri yanında çözüm yol ve yöntemlerine ilişkin önerilerde de anlaşmak gerekir.

Bu yolda en önemli aşama siyasete ve onun kuruluşlarına karşı anlamsız korkulardan kurtulmak olacaktır. Sendikacılar özellikle bünyesinde ağırlık taşıyacakları, yönetimine egemen olacakları bir siyasal kuruluşa yandaş görünmekten çekinmemeli, bu türde suçlamalardan ürkmemelidirler. Çünkü tabandaki işçi bu tür suçlamalarla etkilenmeyecek bir aşamaya halk bütünü içinde artık ulaşmıştır.

Bir diğer önemli nokta, sosyal demokrat hareketi Türkiye gerçeklerine uygun biçimde karakterize olan geniş cepheli sosyal demokrasi hareketinden soyutlamamaktır. Bunun için sosyal demokrat sendikacılar sosyal demokrat öğreti'yi iyice

bellemeli, batı özentisinden ve etkilerinden sıyrılmalı, çıkışlarını kapitalizm ile uyuma tekniğinden öteye gitmeyen batı örnekleri ile özdeş bir görünüm içine sokmamalıdır.

SONUÇ :

Sosyal demokrat sendikacılar Türk - İş gibi anlamlı bir örgütü asıl yörüngesine oturtmak için gerekli sosyal güce de, desteğe de

sahiptirler. Şimdi onlardan beklenen bu değişimi gerçekleştirmek sorumluluğunu bilinçle yüklenmeleridir. Böylesine büyük bir onur onları beklemekte ve işçi toplumu, ilk hareketi başlattıkları için onların bu onur'a hak kazandığı düşüncesiyle beklemektedir.

Yoksa bir üç yılın sonunda Türk - İş'e el koyacak kadrolar nasılsa hazırdr. Ve engelleme nedenli güçlü olursa olsun bu değişim gerçekleşecektir.

**sevket
gedikoğlu**
**köy
enstitüleri**

pk 46 küçükesat-ankara

KARŞILIKLI VE DENGELİ KUVVET İNDİRİMİ

- II -

Mehmet Tuğcu

Bu satırların yazarı emekli Tuğgeneral Sayın Mehmet Tuğcu, geçtiğimiz ay geçirdiği bir trafik kazasında aramızdan ayrılmıştır.

Özgür insan, anısını saygıyla anar.

Karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi (MBFR) görüşmelerinin kısa tarihçesi ile şimdiki durumuna bundan önceki yazıda kısaca değinilmişti. Başarıldığı takdirde, sonuçları Türkiye'nin aleyhine bir dengesizlik yaratacak olan bu konu üzerinde tekrar durmakta yarar vardır.

Bu yazıda aşağıdaki sorulara uygun cevaplar aranacaktır.

1. Kuvvet indirimi görüşmelerine neden gerek görülmüştür?
2. İndirim niçin Orta (Merkezî) Avrupa'da uygulamak istenmektedir?
3. Kuvvet indirimi bakımından Orta Avrupa hangi ülkeleri kapsayacaktır?
4. İndirim nasıl gerçekleştirilecektir? Yöntem ve şekiller neler olabilir?
5. İndirim hangi silâhlara uygulanacaktır?

6. Sonuca ulaşılabilecek midir?

1. Kuvvet indirimi görüşmeleri Batı (NATO) Bloku için ekonomik, Doğu (Varşova Paktı) Bloku için de politik nedenlere dayanmaktadır. Bloklar içinde liderlerin ve Orta Avrupalı diğer üyelerin düşünceleri de farklıdır.

Birleşik Amerika Kongresinin bir kanadı - özellikle Senato çoğunluk Grubu Başkanı Demokrat Senatör Mike Mansfield'in önderliğini yaptığı bir grup - ötedenberi Amerikan askerlerinin Avrupa'dan çekilmesi taraftarıdır. 29 Ekim 1971'de, K. Çin'in Birleşmiş Milletlere kabulü için Avrupalı NATO ortaklarının olumlu oy kullanmaları Amerikan senatosunda tepki yaratmış, dış yardımlar bütçesi o günlerde toptan reddedilmiş ve senatör Mansfield'de bu ortamdan yararlanarak Amerikan askerlerinin Av-

rupadan çekilmesi için senatoya bir önerge sunmuştu.

Her ne kadar Başkan Nixon ve Dışişleri Bakanı Rogers Avrupadan «tek taraflı» olarak kuvvet çekmenin söz konusu edilmeyeceğini ifade etmekte iseler de; senatör Mansfield'in önerisi dolar krizleri ve Vietnamlardan dönen askerlerin yarattığı sosyo - ekonomik sorunların da etkisiyle kamu oyununda büyük ölçüde taraftar bulmaktadır.

B. Amerika'nın Avrupalı NATO ortakları da şimdiye kadar Amerikan askerlerinin Avrupa'daki varlığını kendileri için bir savunma garantisi olarak görmüşler; Amerika'nın bu askerler için Avrupa'dan yaptığı masraflar ve yatırımlarla bütçelerini dengelemişler ve geçen yıla kadar ne askerlerin çekilmesine râzı olmuşlar, ne de masraflarına katılmayı kabul etmişlerdir. Yalnız geçen yıl, 1972 de, kışlaların tamiri.. gibi önemsiz bir kaç kalemde masraflara katılmaya râzı olmuşlar : Amerikan kuvvetlerinin tek taraflı olarak çekilmesinden doğabilecek dengesizliği vaktinde önlemek için de karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi (MBFR) formülünü bulmuşlardır.

Doğu Blokunun lideri Sovyet Rusya da bu görüşmelere katılmayı karşısındakileri daha yakından tanımak ve kabil olursa Amerikanın Avrupadaki varlığına son verilmesini sağlamak amacıyla kabul etmiştir.

2. Her iki tarafın kuvvet indirimi anlayışı Avrupa'daki Amerikan kuvvetlerinin varlığına bu derece bağlı olunca, indirim sahası yalnız Orta (Merkezî) Avrupa olarak sınırlandırılmıştır. Asıl amacı gizlemek içinde «kanat ülkelerin katılmasıyla üye sayısının artacağı, genişleyen sahanın sorunları çoğaltacağı, sonuca ulaşmakta güçlük çekileceği,

gibi dolaylı nedenler ileri sürülmüştür.

Aslında NATO içinde MERKEZ ve KANATLAR şeklinde bir ayırım uzun zamandan beri mevcuttur.

Merkezî Avrupaya (Batı Almanya'ya) yapılacak bir saldırı Alman kuvvetleri ile beraber B. Amerika, İngiltere, Kanada, Belçika ve Hollanda kuvvetleri tarafından da karşılık görecektir ve Batı Almanya'da bir adım ilerleyecek olan saldırgan, o anda, kendisini bu devletlerin hepsi ile savaşa başlamış olarak bulacaktır. Bu, NATO'nun «Merkez» kavramıdır.

Kanat ülkelerden birine (Norveç'e, Türkiye'ye) saldırı olursa NATO bu bölgeye Avrupa Çevik Kuvveti'ni (Allied Mobile Force, AMF) gönderecek; sâdece üç tabur ve üç filodan oluşacak bu kuvvet gittiği yerde hemen cepheye sokulmayarak geride bir bölgede ordugâh kuracak ve bayrak gösterisi yapacak; bu hareketi ile de saldırganı ihtar (?) da bulunmuş olacaktır. Bu da NATO'nun «kanat» kavramıdır.

NATO içinde bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Böyle olunca da kuvvet indiriminin yalnız Merkezî Avrupa için düşünülmüş olması fazla yadırganmamalıdır.

3. Merkezî Avrupa'nın hangi ülkeleri kapsayacağını önemli bir sorundur.

Fransa : Başındanberi MBFR görüşmelerine katılmamaktadır. Fakat ikili anlaşmalarla Almanya'da 60.000 kişilik bir kuvvet (58.000 insan mevcutlu, 4 Honest John Roket taburlu, iki mekanize tümenli 1. nci Ordu ve ayrıca Batı Berlin'de 2.000 kişilik bir Tugay Grubu) bulunmaktadır. Fransa'nın Batı Almanya'da kuvvet bulundurduğu halde indi-

rim görüşmelerine katılmaması güç bir durum yaratacaktır.

Sovyet Rusya indirim hesabında Fransız kuvvetlerini (var) kabul ederek hesapları buna dayandırmak isteyecek; Batı tarafı da bunları (yok) sayarak Sovyet Rusya'nın hesaplarına itiraz edecektir.

Merkezî Avrupa NATO Merkez Cephesi olarak alınacaksa, Almanya'nın Danimarka ile sınır bölgesi olan Şlezvig - Holştayn eyaleti Merkez cephesine dahil değildir. Bu bölgenin savunma sorumluluğu ve bölgedeki iki Alman Tümeni NATO'-

nun Norveç'teki Kuzey Komutanlığına bağlıdır.

Macaristan : İndirim sahası dışında kaldığı takdirde Macar Kuvvetleri ile burada üslenmiş Rus Kuvvetleri de indirim dışında kalacaktır. Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Polonya'dan geri alınacak kuvvetler hemen burada üslendirilebilecektir. Macaristan'a yığılacak kuvvetlerin Çekoslovakya ve Doğu Almanya'ya kaydırılması çok kısa zamanda sığdırılabilecektir.

Macaristan'ın askerî gücü aşağıdaki gibidir :

Kara	Hava
90.000 İnsan	13.000 İnsan
2 Tank Tümeni	108 Uçak
4 Motorlu Piyade Tümeni	(9 Av/Önleme Filosu)
1500 Tank (T-54, 55, 62)	25 Nakliye Uçağı
Rus Birlikleri : 4 Tümen	15 Helikopter
	2 SAM (SA-2)

Yukarıdaki durumu ile, Macaristan, MBFR'ın geleceğini tayin edecek etkenlerin en önemlilerinden birini ve belki birincisini teşkil edecektir.

4. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, Merkezî Avrupa'da insan gücü ve silâh üstünlüğü Doğu Blokundadır :

	NATO	VARŞOVA PAKTI
1. İnsan	953.000	1.308.000 (650.000 i Rus)
2. Zırhlı Tümen	9	30 16 »
3. P., Mek. ve Hava İnd. Tümeni	17	36 15 »
4. Tank	6.300	23.000 10.000 »
5. Taktik Uçak (a)	2.064	4.200 2.700 »
6. SAM Taburu (b)	84	6 6 »
7. SSM Taburu (c)	19	— — »

Bu durumda iki indirim yöntemi uygulanabilir :

a. **Simetrik İndirimi :** Terim her iki taraftan da eşit sayıda insan ve silâhı indirime tâbi tutacak bir sistemin adıdır. Bu uygulamada bölge

dışı ülkeler (B. Amerika, İngiltere, Kanada ve S. Rusya) eşit sayıda insan ve silâhı bölge dışına çekecekler; bölge memleketleri de askerleri terhis edecekler, silâhları da depolayacaklardır.

Sovyet Bloğunun tercih ettiği yöntem budur.

b. Asimetrik İndirim : Terim Doğu Blokunda «daha çok» insanın bölgeden çekilmesini; «daha çok» silâhın naklini veya depolanmasını ifade etmektedir. Hâlihazırda insan gücü ve silâh üstünlüğü Doğu Blokunda bulunduğundan, Batılılar bu uygulamayı tercih etmektedir.

Yukarıdaki iki yöntemden biri veya bir başkası kararlaştırıldıktan sonra, uygulamanın şeklinde de pürüzler çıkacaktır. Şekiller şunlar olabilir :

1) Tespit edilen indirim rakamını ülkelere bir oran dahilinde bölüştürmek. Bölüşümde ölçü olarak üye ülkelerin nüfuslarını, toplam veya bölgedeki silâhlı kuvvetlerini, savunma bütçelerini veya tümen ve filo sayılarını baz olarak almak.

2) Tümen sayısı ve Tümen mevcudu ile filo sayısı ve filo mevcudu üzerinde bir anlaşmaya vardıktan sonra, fazlaları lâğvederek erasını terhis ve silâhlarını da depolamak. Bu hal yol daha kolay olup önce tümen ve filo mevcutları üzerinde anlaşmayı gerektirir.

Hâlen iki tarafın mevcutları aşağıdaki gibidir :

	P. Tüm	Zırhlı Tüm.	Hav. İnd. Tüm.	Bomb. F.	Av F.	Nakliye F.
B. Amerika :	16.000	17.500	13.000	12 - 18	18 - 24	16
S. Rusya :	10.000	9.000	7.000	9 - 12	12	8 - 10

5. Silâhlar genellikle aşağıdaki gibi bir sıralamaya tâbi tutulurlar :

- Tahrip (infilâk) maddelerine göre NÜKLEER - KONVANSİYONEL,
- Kullandıkları ortama göre KARA - DENİZ - HAVA,
- Amaçlarına göre TAARRUZ - SAVUNMA,
- Menzillerine göre STRATEJİK - TAKTİK.

Karada kullanılan bütün silâhlar ve kara hareketini destekleyen bütün uçaklar **taktik**; kıt'alar arası balistik füzeler (ICBM'ler) ile uzun menzilli ağır bombardıman uçakları **stratejik** sayılırlar. Bir Liman ağzını savunmakla görevlendirilen bir denizaltının görevi **taktik**, açık denizlerde korsan hareketine memur bir denizaltının görevi de **stratejik**

sayılır. Atom bombaları topçu veya kısa menzilli roketlerde kullanıldığı zaman **taktik nükleer silâh** adını alır. Düşman füzelerini havada karşılamak için imâl edilen anti - balistik füzeler, önleme uçakları, uçaksavar topçusu, tanksavar silâhları ve mayınlar da **savunma silâhları**dır.

MBFR görüşmelerinin stratejik silâhları, nükleer silâhları ve deniz kuvvetlerini kapsamayacağı umulur. B.Amerika ile S.Rusya stratejik silâhların sınırlandırılması (SALT-I) görüşmelerinde (Amerikan füzelelerinden. darbe uçaklarından ve uçak gemilerinden uçaklarından menzil bakımından S. Rusya topraklarına ulaşabilenlerinin ve nükleer başlık taşıyanlarının stratejik sayılmasını ve görüşmelere konu yapılmasını) kararlaştırmışlardır.

Deniz kuvvetleri de seyyar oluşları ve hareket yetenekleri dolayısı ile Orta Avrupa'ya bağlı bir güç olarak düşürülmemelidir.

Bu durumda, büyük ihtimalle, MBFR, konvansiyonel kara ve hava gücü ile taktik nükleer silâhlar için uygulanacaktır.

Yukarıdaki sahifedeki tabloda da görüldüğü gibi, taktik nükleer başlık takılabilen (SAM) ve (SSM) bakımından üstünlük batı (NATO) blokunda ise de, bu silâhların nükleer başlıkları bölge ülkelerinin emrinde ve kontrolünde değildir. B. Amerika yetkililerinin elindedir. Kullanılmaları da özel izine ve sistemlere bağlıdır. SALT - II görüşmelerinde bu grup silâh ve stoklar da konu içine alındığı takdirde

MBFR, yalnız kara ve hava kuvvetlerindeki personeli, silâhları, stokları, ihbar - ikaz ve seferberlik sistemlerini ve hudut polisi, jandarma, milis... gibi yan unsurları kapsayacaktır.

6. **Sonuç** : Başlarken de belirtildiği gibi, bu yazıda, muhtemel bâzı sorulara cevaplar bulunmaya çalışılmıştır. Sıralayamadığımız daha pek çok sorunun mevcut olduğu da bir gerçektir. Görüşmelerden kısa zamanda bir sonuç alınması beklenmemekle beraber, madem ki başlamıştır. SALT - I gibi, MBFR da bir süre sonra her halde hedefine ulaşacaktır. Ulaştığı zaman da, bir «kanat» ülkesi olan Türkiye için aleyhte dengesizlikler yaratacaktır.

ERICH FROMM

çağımızın

özgürlük

sorunu

PK46-KÜÇÜKESATANKARA

ENERJİ SORUNUNUN GELECEĞİ

Mehmet ERDEMİR

Halen Cumhuriyetin 50. yılında bulunuyoruz. Avrupa'da 1880'lerde başlayan elektrikten yararlanma bizde Tarsus'da kurulan küçük bir su santrali ile (90 beygir gücünde) 1902 yılında başlamış, 1914 de İstanbul elektriğe kavuşmuştur. Cumhuriyetin ilân edildiği 1923 yı-

lında Adapazarı ile birlikte üç şehrimizde elektrik bulunuyordu.

Bir kısmı tahmine dayanan eldeki bilgilerle Türkiye'nin 1923 den beri onar yıllık ara ile elektrik üretimi (yılda milyon kwh olmak üzere) şöyle gelişmiştir :

Yıllar	1923	1933	1943	1953	1963	1973
Üretim	50	151	557	1201	3983	12500
On Yılda Artış	—	3	3,1	2,6	3,3	3,1

Buradan görülmüştür ki ihtiyaç, her on yılda aşağı yukarı 3 katına çıkmaktadır. İleri sanayi ülkelerinde ise bu rakam 2 civarındadır. Buna göre bizde daha hızlı bir artış var demektir. Bunun nedeni, ileri ülkelerde, bir çeşit doymuşluk olma-

sına karşılık bizde de elektriğe karşı bir çeşit açlığın hüküm sürmesidir.

İhtiyacının her on yılda üç katına çıkması, yılda ortalama % 12 bir artışı ifade eder. Bu büyüme hızı, uzun vadeli plânlama için ö-

nemlidir. Üretim miktarı belirli bir düzeye ulaştıktan sonra, oldukça yüksek olan bu büyüme hızı düşmektedir. Bu üretim miktarı, 20-30 milyar kwh olarak kabul edilebilir. Buna göre önümüzdeki on yılın ihtiyacını tahmin edebiliriz. Yalnız bu hesaba girişmeden önce bir hususu açıklığa kavuşturmak gerekiyor. Yukarıda işaret ettiğimiz artış hızı, bugüne kadar memleketimizde kurulan sanayi türlerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Elektrik üretiminin üçte ikisi sanayide kullanıldığına göre bu artışta, kurulan sanayi türünün elektrik yoğunluğu yani birim sanayi üretimi başına kullanılan elektrik miktarı önemli bir rol oynamaktadır. Önümüzdeki yıllarda birim başına çok yüksek enerji kullanan elektro - metalurji sanayi kolu (alüminyum ve çinko - kurşun gibi) ağır bastığından o yıllardaki artış hızları daha yüksek olacak demektir. Burada önümüzdeki yıllarda en önemli rolü alüminyum oynayacağı için bu konu üzerinde biraz duralım :

Kurulmakta olan alüminyum tesisleri yılda 60.000 ton alüminyum, 200.000 ton alümina ve 34.000 ton yarı - mamül üretecek şekilde planlanmış olup, 1974 yılında üretime geçeceği ve hatta alümina kısmının 1972 de üretime başladığı ifade edilmektedir. Gerçi bu tesisin alümina kısmının 1972 de üretime başladığı söyleniyorsa da yapılan tecrübe işletmesi olup, normal alümina üretimine yeni başlamaktadır. Bu du-

ruma göre tesisin 1973 yılında tam kapasite ile alümina üretmesi söz konusu olmadığı gibi 1974 yılında da tam kapasite ile alüminyum üretmesi mümkün değildir. Diyelim ki bu, mümkün değildir. Diyelim ki bu, mümkün olsa bile, gerekli değildir. Çünkü 1974 yılında Türkiye'nin alüminyum ihtiyacı 30 - 35.000 ton olacaktır. Tesis, 1974 yılı başında bitse bile, ki bu kesin olarak mümkün değildir, üretimin yurt ihtiyacından fazla olması düşünülemez. Çünkü bugün % 75'i Fuel - Oil'e ve kömüre dayalı elektrik maliyeti karşısında ton maliyetinde 3000 lira elektrik payı olacak alüminyumun Türkiye'den ihracı ancak zararına gerçekleşebilir. Böyle bir ihracatın ise memlekete yararı değil, zararı olacaktır. Hele elektrik sıkıntısı olan bir dönemde başka sanayi kollarından elektrik kısıp alüminyuma tahsis ederek bunu ihraç etmek, hiçbir ekonomik anlayışla bağdaşmaz. Esasen alüminyum üretimi demek, ucuz elektrik üretimi demektir. Bu da ancak çok sayıda hidrolik santrallara sahip memleketler için mümkündür. Bu nedenle alüminyum şimdilik ancak memleket ihtiyacını karşılayacak şekilde üretilebilir. İhracat, ileride ucuz enerji olanakları elde edildiği takdirde mümkün olabilecektir.

Bu varsayımlardan hareket edilerek önümüzdeki 10 yılın (Dördüncü Plan dönemi sonu) şu gidişi izleyeceği tahmin edilebilir (rakkamlar milyar kilovatsaat'dır) :

Yıllar	1972	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82
İhtiyaç	11,2	11,5	14,5	16,4	18,4	20,5	22,9	25,7	28,7	31,5	35
Artış : %		12,8	14,6	14,1	12,2	12,0	11,7	12,2	11,7	10	10

Bu rakamlar, aşağı yukarı üçüncü beş yıllık planda öngörülen değerlerin aynıdır.

Bu İhtiyacın Karşılama Olanakları Nedir ?

1972 yılı, kurak olmasına rağmen bu yıl mevcut santrallarda 11,2 milyar üretim yapılmış ve önemli kısıntılara gidilmeden (kısa süreli arıza halleri hariç) ihtiyaç karşılanmıştır.

1973 Yılına Gelince :

Bu yıl eğer inşa halindeki santraller (Hopa I ve II, Gökçekaya, I, II ve III Seyitömer I ve II, Kadıncık II) öngörüldükleri aylarda servise girerlerse yine önemli kısıntılar olmayabilir.

Bunlardan Hopa zamanında servise alınmıştır. Ancak diğerlerinde 2-4 aylık gecikmeler olacağı daha şimdiden anlaşılmaktadır. (Nisan ortaları). Buna göre bu yıl 500 - 600 milyon kwh bir açık olacak demektir. Bu da % 5-10 civarında bir kısıntıyı gerektirir. Öte yandan Hirfanlı Barajına kuraklığın etkisi çok daha fazla olmuş bulunduğundan bu barajdan bu yıl hiç yararlanamamak gibi bir ihtimal de vardır. Bu takdirde açığın daha da artmasından korkulur.

Elektrikte kısıntı konusu, üretimleri büyük çapta suya dayalı ülkelerde (örneğin İsviçre ve Avusturya gibi) zaman, zaman gereken bir husustur. Ancak bir yandan ileri ülkeler insanların disiplinli, öte yandan hemen bütün Avrupa ülkelerinin iletim sistemlerinin birbirine bağlı oluşu, kısıntının en az zararlarla atlatılmasını sağlamaktadır.

Kısıntının elektrik kullanan herkese aynı oranda uygulanması, üretici yönünden teknik olarak mümkün değildir. Eğer mümkün olsa idi, bu takdirde gerek sanayide

ve gerekse diğer ihtiyaçlarda, örneğin % 5-10 oranındaki bir kısıntının çok büyük etkisi olmayabilirdi, çünkü çalışma düzeni buna göre ayarlanır ve önemli üretim kayıplarının olması önlenebilir.

Kısıntı miktarı, üretici tarafından ayarlanamayacağına göre tüketici tarafından ayarlanması gerekir. Bunun için de örneğin «müşterilerin bir ay önceki tüketimlerinin üzerine çıkmamaları» şeklindeki bir direktife uymaları istendiğinde, disiplinli bir toplumun buna uyması söz konusudur. Ancak memleketimizde böyle bir uygulama, aksi harekete karşı bir müeyyidesi olmadıkça, yeterince dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle kısıntı, sanayi sektörüne uygulanmakta, örneğin genel tüketime göre % 5 olması gereken miktar bu takdirde 1,5-2 katına çıkmaktadır. Bu da sanayi üretiminin düşmesine yol açmaktadır. Aslında tüketicilere muhatap tek bir kurum olsa idi, bu uygulama mümkün olur, verilen direktife uymayan müşterilerin gelecek ay elektriği kesilebilirdi. Fakat özel şirketlerden tutunuz da yüzlerce belediyeye kadar bu alanda tam bir yetki dağınıklığı hüküm sürmektedir.

Bazı sanayi tesislerinin çalışmalarını geceye kaydırmak suretiyle de önemli kısıntılara gitmeden ihtiyacın büyük kısmı karşılanabilir.

Bütün bu görüşleri tabii bugün içinde bulunduğumuz şartlar nedeniyle ileri sürmekteyiz. Yoksa asıl olan, doğru incelemelere dayanan uzun vadeli planlamalarla ihtiyacın zamanında karşılanmasıdır. Bu da, kanunî mevzuatı yetkileri ve teşkilatı ile bütün kaynaklar kesiminde olduğu gibi, elektrik kesiminde de bozuk bir düzen yerine sağlam bir düzen kurmakla mümkün olur.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan 1973 yılında bir hayli sıkıntı çekileceği anlaşılmaktadır.

1974 YILI

Yaptığımız tesbite göre 1974 yılında 14,5 milyar kwh bir üretime ihtiyaç hasıl olacaktır. 1973 yılında hizmete girecek olan santraller yaklaşık olarak 3 milyar kwh üretim yapabileceklerinden ve 1972 yılında mevcut santraller da 11,2 milyar kwh ürettiklerine göre 1974 yılı üretimi imkânı $11,2 + 3 = 14,2$ milyar kwh olabilecektir. Buna göre 1974 yılında 300 milyon kwh kadar bir açık olabileceği anlaşılmaktadır. Normalin biraz üstünde yağış halinde bu açık da kapatılabileceği gibi o zamana kadar Bulgaristan irtibatı da biteceğinden bu konuda Bulgaristan'dan da yararlanılabilir.

Halen bütün açıklamalarda (Başbakanlıkça yayınlanan ve 12 Mart sonrası hükümetlerinin 12.3. 1971 - 12.3.1973 dönemi faaliyetlerini kapsayan kitap dahil) Keban Santrallerinin 1974 de hizmete gireceği belirtilmektedir. Keban hizmete girdiği ilk yılda 2,3 milyar kwh kadar enerji üreteceğinden bu takdirde 1974 yılında büyük bir ferahlık olacak demektir. Ancak ilgililerden edinilen bilgilerden, resmî beyanların aksine, Keban'ın 1974'de hizmete giremeyeceği anlaşılmaktadır. Fakat buna rağmen 1974 yılının 1973'den daha sıkıntılı olmayacağı söylenebilir. (Son üç yıldaki gibi kuraklık olmamak şartıyla.)

1975 YILI

1975 yılı ihtiyacının 16,4 milyar olmasına karşılık, o yıl hizmete girecek olan Tunçbilek II ve Seyit ömer III santrallerinin ancak 400 - 500 milyon kwh bir üretim yapabilecekleri düşünülürse (çünkü bu santraller ancak 1975'in ikinci yarısından sonra çalışabileceklerdir)

1975 yılı üretim imkânı 15 milyar kwh dolayında bir açık demektir. Bu da 1975 yılında 1,4 milyar kwh dolayında bir açık demektir. Eğer Keban 1974 de hizmete girerse tabii herhangi bir açık söz konusu değildir. Fakat Keban 1975 de çalışmaya başlarsa bu takdirde ancak o yılın ortalarında üretime geçebileceği için yılın ilk altı ayında 1 milyar kwh'e yakın bir açık olacaktır. Bu açık, ekonomiyi gerçekten etkileyecek bir açıktır. Böyle bir açık ancak gaz türbinli bir santral ile karşılanabilir. Çünkü yapım süresi en kısa olan santral, gaz türbinli santrallerdir. Bilindiği gibi gaz türbinli santrallerin tesis bedeli düşük (öteki termik santrallerin % 50'si dolayında) buna karşılık üretim maliyeti yüksektir. (Randıman düşüklüğü ve yakıtın motorin oluşu nedeniyle) ancak böyle bir santral bu dar boğaz atlatıldıktan sonra ileride sadece yedek olarak kullanılabilir. Bu nedenle kurulmasında bir sakınca yoktur. Hatta ileride kurulacak bir termik santral ile bağlantılı olarak çalışması da ön görülerek randımanı da yükseltilebilir. Yalnız buna hemen karar verilip ithalat formaliteleri yönünden gerekli her türlü tedbir de şimdiden alınmalıdır. Aksi halde istenilen sürede bitirilmemesi muhtemeldir.

1976 YILI

Bu yılın ihtiyacı 18,4 milyar kwh dolaylarında olacaktır. Keban hariç, mevcut santraller o yıl ancak 16,5 milyar kwh dolayında bir üretim yapabileceklerdir (Gaz türbinli santral kurulursa 17,5 milyar kwh). Eğer Keban 1975 de hizmete girerse 1976'nın üretim imkânı 21,5 milyar kwh olacaktır ki bu takdirde Fuel - Oil kullanan anbarlı santrallerini durduracak kadar bir ferahlaşa kavuşulabilir. Fakat eğer Keban

1975'e de yetişmeyip 1976 ya kalırsa bu takdirde 1976 da da 1 milyar kwh açık olacak, demektir. Bununla birlikte 1975'in ilk yarısı için 150 - 200 mw'lık bir gaz türbini santrali kurulursa bu takdirde ihtiyaç karşılanmış olur.

1977 YILI

Üçüncü Beş Yıllık Plânın bu sonuncu yılında ihtiyaç, 20,5 milyar kwh kadar olacaktır. Eğer Keban 1976 da hizmete girmişse, (ki artık müsaade edin de girsin) 21,5 milyar kwh bir üretim imkânı olacak demektir. Bu da ihtiyacın karşılanacağını gösterir. Gerçi Elbistan santrali 1977 de bir miktar üretim yapabilirse de, büyük tesisin de biraz gecikmesi söz konusu olabileceğinden üretimi hesaba katılmamıştır.

Buraya kadar yaptığımız yıllık incelemeleri artık burada kesiyoruz. Çünkü Elbistan Termik Santrali ele alındığına ve burada geniş imkânlar bulunduğuna göre, 1978 ve sonraki yılların ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli sorunların ortaya çıkması gerekir. Ayrıca Aşağı Fırat Havzası da ele alındığına ve Keban'da edinilen kötü tecrübelerin buraların incelenmesinde ders alınmasını sağlamış olması gerektiğine göre bu yönden ileriki yıllara daha emniyetle bakabiliriz. Şu şartla ki, TKİ, DSİ ve TEK gibi kuruluşların yetki, örgütlenme ve teknik insan gücü sorunları çözümlenmiş olsun.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan birincil kaynakların durumu ile üretim olanakları ortaya çıkmış oluyor. Buna göre :

Ülkemizde yeterince kömür ve su kaynağı vardır. Ancak bunlar gereğince incelenip bunlardan plânli bir biçimde yararlanılması bir türlü sağlanamıyor. Linyitlerin bir kısmı özel sektör elindedir. Bu kişiler, elektrik üretimine yetecek kadar

kömür çıkartmıyorlar. Plân ilkel rine rağmen bu kömür yataklarının ilgili devlet kuruluşuna devri mümkün olamıyor.

Bu kaynaklarından yararlanma da da etüd yetersizlikleri yüzünde tesisler çok fazla gecikiyor.

Bütün bunların sonucu olarak üretimde dar boğazlarla karşılaşyoruz.

ENERJİ İLE İLGİLİ

KURULUŞLAR

Başta Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı olmak üzere elektrik konusu ile ilgili kuruluşları şöylece sıralayabiliriz :

MTA, TKİ, TEK, TPAO, DSİ imtiyazlı ortaklıklar ve belediyele

Bu kuruluşlardan MTA, madenler yanında kömür yataklarını bulmakla, TKİ kömürleri işletmekle, TPAO petrolü bulmakla ve işletmekle, DSİ öteki görevleri yanında hidrolik santralleri kurmakla, TEK hidrolikler dışındaki santralleri kurmak ve işletmekle, imtiyazlı şirketler ellerindeki tesisleri işletmek ve ortaklarına kâr dağıtmakla, Belediye ise TEK'den ve imtiyazlı şirketlerden aldığı elektriği tüketicilere satmakla yükümlüdürler.

Tabii bu kuruluşlardan TEK Türkiye'nin elektrik sorununun başlıca sorumlusudur. Ancak bu dağıtım düzeni içinde kendi dışındaki kuruluşları, sorumlusu olduğu Türkiye Elektrik Plânlanmasının gerektirdiği yönde etkileyememektedir. Örneğin elektrik üretiminden başka bir amacı olmayan Keban santralının yapımı TEK'in sorumluluğunda olsa idi ihtiyaç sahipleri ile her an karşı karşıya olan TEK, bütün gücünü seferber ederek barajın kesin bitiş tarihini saptar ve plânlanmayı ona göre yaparak bugünkü ve yarınki sıkıntıları geniş çapta önleyebilirdi.

Başka bir örnek belediye şebekelerinin yetersizliği nedeniyle % 15 mertebesinde olan enerji kayıplarıdır. Bu tesisler, belediyeler yerine TEK'in elinde olsa idi, yılda 1,5 milyar kwh'in üzerinde olan kayıplar, şebekelerin zamanında ıslahi ile 1 milyar seviyesine indirilebilir ve böylece yılda 500 milyon kwh'in üstünde tasarruf sağlanabilirdi ve bu miktar içinde bulunduğumuz yılın ihtiyacını kısıntısız karşılamaya yetirdi.

Bugünkü dağınık düzenin zararlarını gösteren örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak buna gerek yok. Gerekli olan, TEK kanunun ilk teklif edildiği şekilde, bu dağınık düzeni önleyecek şekile sokulmasıdır.

Diğer önemli bir konu, teknik personel sorunudur. Gerek TEK gerekse enerji ile öteki kuruluşların görevleri, dar anlamda ve büyük çapta teknik işlerdir. Masa başındaki projelerden tutunda şantiye ve işletmelerdeki faaliyetlere kadar modern tekniğin gerekleri bilinmek ve uygulanmak zorundadır. Bu kuruluşlar, ücret ve diğer olanakların serbestçe olduğu benzeri özel keşim kuruluşları ile rekabet etmek durumundadırlar. Kısaca demek istiyoruz ki, başta TEK olmak üzere kamu iktisadi kuruluşlarının işleri genellikle devlet memurlarının yaptıkları işlerden farklıdır. Bu nedenle bu kuruluşlar, gerek ücret, gerekse öteki çalışma koşulları bakımından kendi kendilerini yönetecek duruma getirilmedikçe, devlet memurları kanunu ile onlardan bekleneni elde etmek mümkün değildir. 1957'den 1970'e kadar uygulanan yevmiyeli teknik personeli statüsü ile bir dereceye kadar çö-

zümlenmiş sayılabilecek olan teknik personel sorunu, Devlet Personel Kanunu ile tam bir çıkmaza sokulmuş ve bu arada kurumlardan ayrılan tecrübeli mühendisler nedeniyle telafisi mümkün olmayan yaralar açılmıştır. Eğer bu konu kısa sürede çözümlenmezse ileride kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesinde ve tesislerin işletilmesinde çok daha önemli dar boğazlar meydana gelecektir. Bir başka konu, elektrik kesiminin finansmanı ve özellikle dış finansmandır. 1 kwh elektriği tüketiciye götürünceye kadar ortalama bir hesapla 2 TL. yatırım yapmak gereklidir. Yine ortalama bir hesapla bunun bir lirası döviz olarak harcanmak zorundadır. Önümüzdeki 10 yılda üretim olanaklarını 25 milyar kwh dolaylarında arttırmak gerekmektedir. Bunun için 25 milyar iç ve 25 milyarda dış paraya ihtiyaç vardır. Tesislerin zamanında yapılabilmesi için bu finansman ihtiyacının da zamanında sağlanması gerekir. Örneğin 1977 yılının sonlarında bitmesi öngörülen Elbistan santralının o tarihe yetişebilmesi için makina ve teçhizatının bu yılın sonuna kadar sipariş edilmesi zorunludur. Ancak bu güne kadar gerekli dış para sağlanamamıştır. Bu durumda ihalelerin yıl sonuna kadar yapılması mümkün olmayacağına benzer. Yılda 7 - 8 milyar kwh üretmesi öngörülen bu santralın gecikmesi dördüncü plân dönem gelişmelerini engelliyecektir.

Dış finansman konusu, bizi, ister istemez, büyük üretim makinalarının yurt içinde yapılması sorununa götürmektedir. Üretim mallarını kendi üretmeyen bir ülkenin tasarladığı yatırımları zamanında gerçekleştirmesi ve dar boğazlardan kurtulması mümkün değildir.

SONUÇ

Buraya kadar yaptığımız incelemelerden anlaşılyorki, elektrik sorunu, tüm enerji kesimi ile, ve dolaylı olarak da tüm kalkınma ile ilgili çok yönlü bir sorundur. Bu nedenle de yüzeysel tedbirlerle çözümlenemez. Sorunun çözümü konunun tüm olarak ele alınmasına ve bir tutum değişikliğine bağlıdır.

Bugün bütün dünyada bir bunalıma doğru giden enerji konusunda artık yerli kaynaklara öncelik tanınması gerektiği kesin olarak kabul edilmelidir. Yerli kaynaklarımızın başında su ve kömür geldiğine göre bu kaynakların incelenmeleri ve hukuki durumları devlete yakışır bir ciddiyetle yapılmalı ve millî çıkarlarımıza ve ihtiyaçlara uygun olarak plânlanmalıdır.

Halen % 70'ini ithal ettiğimiz petrolun kullanımı teşvik edilmemeli ve özellikle elektrik üretiminde fuel - Oil kulanacak santrallerin yapımından kaçınılmalıdır. Artık dünyada petrol bolluğu devri kapanmıştır. Önümüzdeki yıllarda petrol sadece pahalılaşmakla kalmayacak, petrole bulup alabilmek bir sorun haline alacaktır.

Bu arada Başkan Nixon yeni enerji politikasını açıklamıştır. Buna göre petrol ithali serbest bırakılıyor, ancak giderek artan bir gümrük uygulaması öngörülüyor. Bundan amaç, maliyet yüksek olan yerli petrol ve kömür üretimini teşvik etmektir. Dışa bağlı bir enerji politikasının Amerika'nın millî emniyetini tehdit edeceğini belirten Nixon, kömüre «en büyük millî öncelik» in verilmesini istemiştir. Bunun için de hava temizliği konusunda 1970 de çıkarılan kanunun yürürlüğe konmasının geciktirilmesi önerilmektedir.

Shell grubunun yönetim kurulu Başkanı Dr. Wagnerde 3/5/1973 gü-

nü Shell Şirketinin Hollanda'da yapılan genel kurul toplantısında dün ya enerji bunalımına değinmiş ve özetle şu noktaları belirtmiştir :

- Enerji olabildiği kadar verimli ve tasarruflu kullanılmalıdır.
- Ekonomik sınırlar içindeki bütün petrol yatakları işletilmelidir.
- Öteki enerji kaynakları, özellikle kömür, teşvik edilmelidir.
- Tüketici ülkeler için petrol dağıtımında bir kota sisteminde gidilmelidir.

Büyük bir petrol şirketi yetkilisinin kömürün teşviki ile bir kota sistemi önermesi, bizim gibi geri kalmış ülkeleri çok düşündürmelidir.

Gelecek için çok önemli hususlardan biride dünya petrol yataklarının % 60 ını elinde bulunduran Orta Doğu Ülkelerinin, başta Kuveyt olmak üzere, petrol üretimini kısıtlamayı tasarlamalarıdır.

«Artık dünyada petrol bolluğu devri kapanmıştır.» derken, işte bu verilere dayanıyoruz. Bu durum karşısında ne yapmak gerekir.

Bir kere hiç gecikmeden su, taş kömürü ve linyit gibi yerli kaynaklarımızın geliştirilmesini ciddi bir plâna bağlamalıyız. Burada «ciddi» sözcüğünü kullanmamızın nedeni var. Bir işi plâna bağlamak demek, o işi araştırmaları projesi, gerektirdiği teknik güç, finansmanı ve gerçeklere dayanan yapım süresi ile birlikte düşünmek demektir. Üçüncü plân dönemine girmemize rağmen bu konuda «ciddi» olduğumuzu ileri süremeyiz. Örneğin son on yılda yapılmış ve yapılmakta olan su santrallerinin hiç biri öngörülen süre içinde bitmemiştir.

Keban Barajının kesin bitiş tarihi «ciddi» olarak tesbit edilmeli

ve elektrik plânlaması buna göre gözden geçirilmelidir.

Her halde Soma'da 300 mw lık bir santralin kurulmasına derhal başlanmalıdır.

Yatırım yükü fazla olmayan, 1 - 1,5 yıl gibi kısa sürede kurulabilen bir kaç gaz türbini ünitesi yakın geleceğin sıkışıklığını gidermek ve ileride yedek olarak kullanmak üzere, derhal kurulmalıdır.

(Burada kısaca yapım süresi bakımından fuel - Oil santrallerine değinmek istiyorum. Çünkü ikide bir bunların çok kısa sürede kurulduğu öne sürülmektedir. Bir linyit santrali ile Fuel - Oil santrali arasında temelde hiç bir fark yoktur. Bunların Avrupa imalatçıları için teslim süresi 36 ay dolayındadır. Yalnız Amerikan ve Japon imalatçıları bunları bir

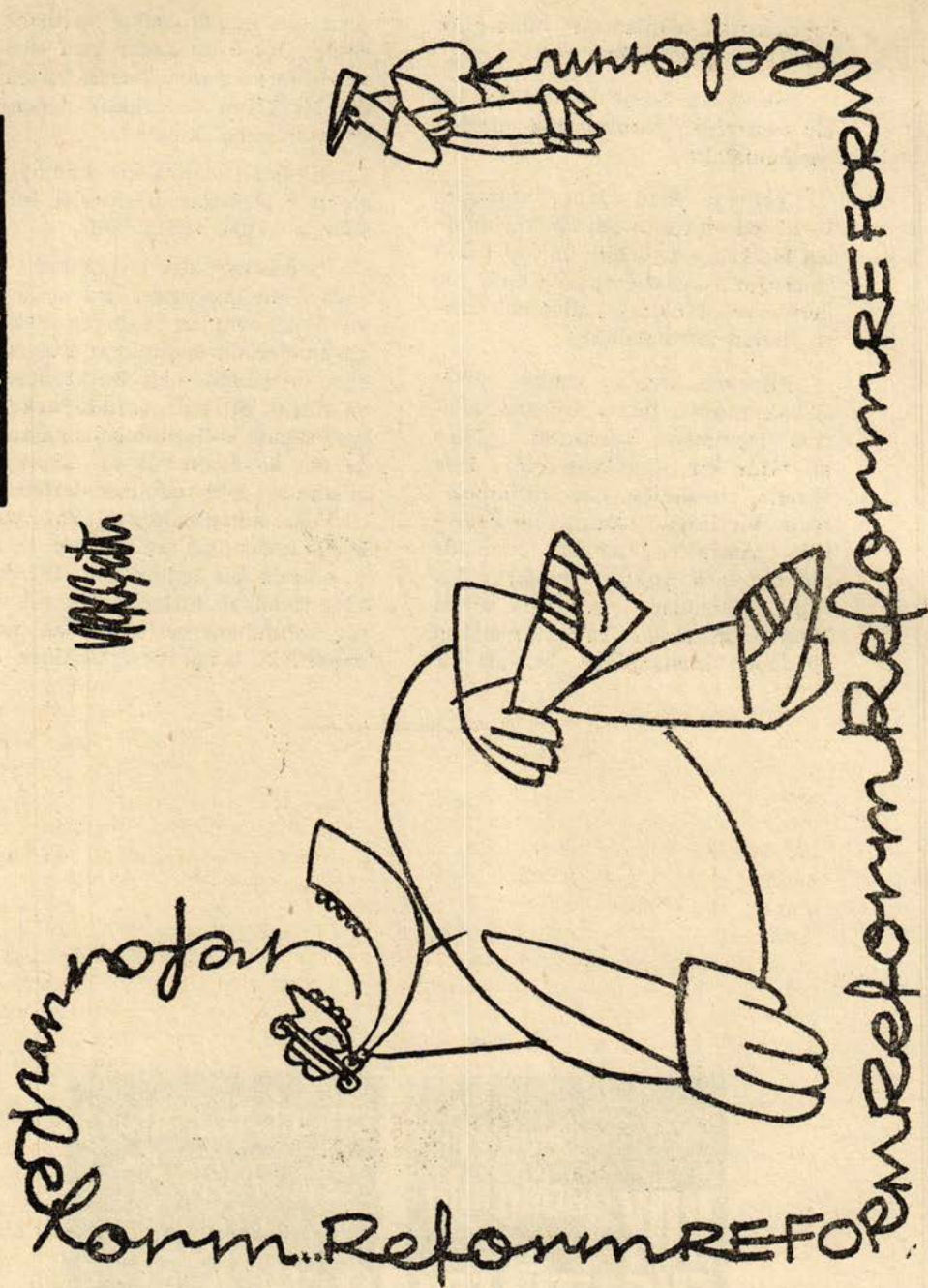
çeşit seri imalat haline getirdiklerinden 3 - 6 ay kadar kısa süreler verebilmektedirler. Ancak bu sürenin bir kısmı da uzaklık nedeniyle yollarda geçmektedir.)

Elbistan santralının kömür ve elektrik teçhizatının siparişi, bu yıl sonuna kadar verilmelidir.

Gerek kuraklık ve gerekse Gökçekaya'nın gecikmesi nedeni ile bu yıl Eylül ayından itibaren elektrik kesilmelerinin kaçınılmaz hale geleceği anlaşılmaktadır. Bu kesilmeleri en düşük düzeyde tutabilmek için bazı sanayi kollarının çalışmalarının geceye kaydırılması, yaz saati uygulanması gibi tedbirler derhal yürürlüğe konulmalıdır. (Yaz saati uygulanması, geç kalınmakla birlikte olumlu bir tedbirdir.) Bu çeşit kısa vadeli tedbirlerin alınmasında geç kalınmıştır ve bu yüzden sonbahardaki kısıntılar artacaktır.

sevket
gedikoğlu
KÖY
ENSTİTÜLERİ
pk46 küçükesat-ankara

erich fromm
ÇAĞIMIZIN
ÖZGÜRLÜK
SORUNU
pk46 küçükesat-ankara

NASIL BİR SANAYİLEŞME?

Yakup KEPENEK

Yurdumuzun hızla sanayileştiği, sanayiın bir «patlama» noktasına geldiği yolunda son günlerde basında çıkan haber ve yorumlar, bu konuda birtakım sorunlara değinilmesini zorunlu kılmaktadır. Yazıda, günümüze kadar uygulanan sanayileşme politikasının nitelikleri ve sonuçları, karşılaştığı güçlükler ve çözüm yolları kısaca ele alınacaktır.

İÇ PAZAR İÇİN ÜRETİM

Her zaman açık - seçik belirtilmese bile, tarihsel olarak sanayileşmemizin iç pazar için üretim niteliği taşıdığı, yurt içinde beliren tüketime bağlı olarak geliştiği söylenebilir. Dış ödeme güçlükleri, ithalatın sınırlandırılması ithal ikamesine yönelen bir sanayileşme sonucunu doğurmuş, bu durum montaj kuruluşların ve bağlı yan sanayilerin oluşmasına yol açmıştır. Öyle ki, ilk plân döneminde sanayi sektörünün büyüme hızı plân hedeflerine ulaşmamış, buna karşılık dayanıklı tüketim malları üretimi plân hedeflerinin çok üstünde gerçekleşmiştir.

İç pazarda belli kesimlerde ortaya çıkan tüketim malları talebi, yüksek maliyet, düşük kapasite ve dışa bağlı teknoloji ile çalışan bir üretim yapısına yol açmıştır. Örneğin, A.B.D. inde otomotiv sanayiinde başlıca dört firma üretimde bulunmakta, bizde ise bu alanda yirmi

firma faaliyet göstermektedir. Benzer şekilde ilâç sanayiinde kapasitelerinin yüzde 10 - 30'u ile çalışan yüzde fazla firma üretimde bulunmaktadır. Radyo, buzdolabı dikiş makinesi alanlarında da durum farklı değildir.

Önce, hemen belirtelim ki, firma sayısının çokluğu fiyat rekabeti, dolayısı ile üretimin halkın eline daha ucuz geçmesi sonucunu doğurmaz; günümüzde yığmsal üretimin geçerli olduğu batı ülkelerinde bile **rekabet**, renk, şekil, ambalaj farklılığı, servis ve satış kolaylıkları yaratma gibi **fiyat dışı alanlarda olmaktadır**. Açıktır ki, bu durumda yığmsal üretimin düşük maliyet ve etkin kaynak kullanılması niteliği yerini toplumsal maliyeti yüksek bir sanayileşmeye bırakmaktadır. Belki daha da önemlisi **devletten satış kolaylıkları yaratması beklenmekte üretim değil satış bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır**.

Tüketime ve piyasa koşullarına bağlı sanayileşme, bir taraftan hammadde kaynakları, diğer yünden de enerji gibi altyapı gereksinimleri ile ilişki içinde, plânlı yürütülmediği için bu alanlarda dar boğazlarla karşılaşmaktadır. Bu durum üretim - tüketim dengesizliğine, üretim - altyapı dengesizlikleri eklenmekle ekonominin devamlı olarak fiyat artışları ve enflasyonist baskı altında bulunması sonucunu doğurmaktadır.

Sanayileşmenin yarattığı en önemli sorunlardan biri çevrenin hava, su gibi doğal kaynaklarının kirlenmesine yol açması, giderek insan sağlığı için tehlikeli durumlar yaratmasıdır. Ancak, yerleşme ve çevre sorunlarını da içeren bir sanayileşme plânı ile kaynakların bugünkü verimsiz ve zararlı kullanılması önüne geçilebilir. Aksi halde gelecek kuşaklara, yalnız yenin kurulması değil, bugünkü büyük fedakârlıklarla kurulanların yakılması da düşecektir.

Uygulanan tüketime dönük sanayileşme politikasının ekonomik gelişme açısından ortaya çıkardığı diğer önemli bir sorun da, tasarruf ve verimli yatırıma gidebilecek kaynakların, çağımız tüketim toplumu ve kültürel düzeyinin belirlediği koşullarda lüks tüketime ayrılmasıdır. Hızlı fiyat artışları dar ve orta gelirliilere tasarruf olanağı vermemekte, lüks tüketim ve spekülasyon yüksek gelir gruplarının tasarruflarını çekmekte ve ekonominin yeni kapasiteler yaratma, işsizlik sorununu çözmeye olanakları zayıflamaktadır.

İç pazarın sınırlı oluşu ve belli bir süre sonra Ortak Pazar'la rekabet zorunluluğu sanayimizi dış pazarlara açılma yolu ile yığınsal üretime geçişe zorlamaktadır. Son günlerde geliştirilen ihracat kolaylıklarının amacı bu açılmayı hızlandırmaktır.

SANAYİN DİŞ PAZARLARA AÇILMASI

Gelişmekte olan ülkeler sanayilerinin dış pazarlara açılması çoğ kez, uluslararası ortaklıkların diki bütünleşmeleri sonucu olmakta elektronik, ofis malzemesi, diki makinesi ve giyim eşyası gibi bir kısım **emek - yoğun tüketim malları**nın gelişmiş ülke pazarları için **üretilmesi** sağlanmaktadır. Bu ilişkide en önemli etkenler, işgücü masraflarının azlığı, siyasal istikrar ve ekonomik teşviklerdir. Uluslararası ekonomik ilişkilerde eğilim bugün teknoloji yaratmayan bu yan sanayilerin gelişmekte olan ülkelere kaydırılması, makine yapımı, kimya ve elektronik gibi teknoloji yaratan üretim dallarının gelişmiş ülkelerin tekelinde tutulmak istenmesidir. Örneğin, Güney Kore, Hong Kong ve Milliyetçi Çin gibi ülkelerde, yurkarda sözü edilen malların üretimi artmış, sanayi malları ihracatı toplam ihracatın yüzde 60'ı dolaylarına yükselmiştir. Adı geçen ülkelerde işçi ücretleri A.B.D. ücret ortalamasının onda biri kadardır. Hemen belirtelim ki ihracat yapısındaki bu değişme, azgelişmişlik yönünden en önemli sorun olan işsizlik sorunun çözümüne yetmemiştir. Günümüzde Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelere önerilen kalkınma modeli budur; teknoloji yaratan üretim dalları gelişmiş ülkelerin tekelinde tutulacak, gelişmekte olan ülkelere bir kısım tüketim mallarının yapımı sağlanacaktır. Gelişmekte olan ülkeler sürekli olarak teknoloji ihtali zorunda kalacak, ancak bu ülkelerde ikili yapı, işsizlik, kısaca azgelişmişlik devam edecektir. Açık tır ki, böyle bir kalkınma yolu Türkiye'nin uzun dönemde çıkarlarına ters düşmektedir.

Dünya ticaretinde son yıllarda ortaya çıkan gelişme, yalnız tüketim malları üretmekle sanayileşme sürecinin tamamlanamayacağını göstermektedir. Gerçekten, dünya ticareti gelişmiş piyasa ekonomileri arasında hızla artmakta, **uluslararası mal ve hizmet akımı üretimin teknolojik yapısı benzer ülkeler arasında yoğunlaşmaktadır.** 1958 - 1970 döneminde, gelişmiş batı ülkelerinin birbirlerine olan ihracatı yüzde 359 artmış, aynı sürede az gelişmiş ülkelerin ihracatı yüzde 200 bir artış göstermiştir. Toplam dünya ticaretinde az gelişmiş ülkelerin payı aynı sürede yüzde 22'den yüzde 17'ye düşerken gelişmiş ülkelerin payı yüzde 66'dan yüzde 74'e yükselmiştir. Kısaca, ekonomik yönden gelişmiş ülkeler birbirlerinin pazarı durumuna gelmekte, az gelişmiş ülkelerle olan ilişkileri, petrol, bazı hammadde alımı, savunma malzemesi, teknoloji satımı, mühendislik ve müşavirlik hizmetleri sağlanması düzeyinde kalmaktadır. Özet olarak, sanayiın dış pazarlara açılması için üretim yapısının çağımız teknik gelişmelerini yansıtan bir düzeyde olması gerekir. Son yıllarda bloklar arası ticarete görülen yakınlaşmalar bu gerçeği kanıtlar niteliktedir. Sözü edilen, üretimin teknolojik yapısının değiştirilmesi makine ve motor yapımı, petro - kimya ürün-

leri ve demir çelik gibi malların üretimine ağırlık vermekle sağlanabilir. Teknoloji yaratan sektörlerle öncelik verilirken bunun ekonominin diğer sektörleri ile bir bütünlük içinde, en etkin kaynak kullanımını sağlayacak şekilde olması sağlanmalıdır. Yeni Plân ve Strateji'de yatırım ve ara malları üretimine öncelik verilmesi bir öneri, bir dilek olarak kalmıştır. Sanayileşmede, gündemin temel sorunu yerli teknoloji yaratılması gereği ve bunun nasıl yapılacağının belirtilmesidir. Toplam yatırımların yarısından çoğu kamusal olan Türkiye'de bunun başarılması olanağı vardır.

SONUÇ

Yurdumuzda en önemli sorun işsizliktir ve bunun çözümü yerli teknoloji ile üretim kapasitesinin genişletilmesine dayanan bir sanayileşme uygulamasıdır. Ekonominin diğer sektörleri ile bütünlük içinde, plân ve programlarla yürütülecek böyle bir sanayileşme Türkiye'yi sürekli olarak teknoloji ithal eden bir ülke olmaktan kurtarabilir. Bu yapılmadığında bugünkü gidiş ülkeyi Brezilya Cumhurbaşkanı'nın «ekonominin durumu iyi ama halkın değil» dediği noktaya getirir (New York Times, 8 Aralık 1971). Türkiye böyle bir sonuçtan kaçınmalıdır.

KARA ÇİMENTO

Ali Nejat ÖLÇEN

Masabaşı iktisatçısı, genellikle bir malın tüketildiği karar üretilmesiyle, arz ve talep dengesi dedikleri mutlu olayın gerçekleşeceğini sanır. Böylece, herkes gereksindiği kadar malı tüketmek olanağına sahiptir, çünkü üretim tüketimi karşılamaktadır.

Tüketimi karşılayacak kadar üretim olduğu halde, mal sıkıntısı çekilmesi ve bu sıkıntının doğal sonucu olarak fiyatların artması olayına, masabaşı iktisatçısı inanmak istemez. Oysaki böyle bir durum, ekonominin hastalığıyla ilgilidir ve masabaşı iktisatçısı hastalıklı bir ekonomiyi umursamaz. İki nedenle :

Birincisi, ekonominin sağlığıyla ilgilidir. Sağlıklı olmayan ekonomiyi küçümser.

İkincisi, kolay kazançların oluştuğu spekülâtif hareketleri teori dışı bulur. Azgelişmiş ekonomilerde spekülasyonların bir bilim olduğunu, kendine özgü yöntemleri bulunduğunu düşünemez bile. Toplum'a ve toplumda alın teriyle kazanan bireylere gelince, onlara göre kazanç, «nasib» gibidir. Kismet'tir. Kutsallığı vardır. Eziyetle, kahrıyla ve güçlkle kazanıldığı için, kazancın kutsal bir yanı olduğu inancını taşırlar. Kolay kazançların gerisinde ne oyunların oynandığını, zor kazananların farkına varması olanaksız gibidir. Masabaşı iktisatçısından da yardım göremezler. Anlatan, olanların gerisindeki oyunu açıklayın da

yoktur. Ama ekonominin «Toplumu mutlu yapan» bir araç olduğunu düşünürseniz, mademki yıllık üretimler yıllık tüketime eşit, neden fiatlar artıyor öyleyse diye konuyu irdelemekten kendinizi alamazsınız. Bir kez konuyu irdelemeye başlarsanız, masabaşı iktisatçısı olmaktan kurtulur, o zaman halkın iktisatçısı olmaya başlarsınız.

Halkın iktisatçısı, az gelişmiş bir ülkede arz - talep dengesi olduğu halde fiatların neden arttığını irdelemek ister. Çünkü spekülasyon yani ekonominin fiat hastalığı, kendine özgü yollarla yaratılır. Tıpkı üretim plânlaması gibi bu işin de bir plânı vardır. Örneğin, şöyle bir yöntem pek başarılı bir biçimde uygulanabilir. Kimse farkına varmaz : İhtiyacın en çok olduğu aylarda, üretim biraz kısılır. Çok değerli bir kaç ton. Fiatlar alabildiğine yükselir. Kazançlar alabildiğine yükselir, kazançlar birikir. İhtiyaç önemini yitirdiği zaman, üretim arttırılır, hem de ihtiyacın en çok olduğu aylarda ne kadar azaltılmışsa, o kadar arttırılır ve dönem sona erince, toplam arz toplam talebe eşit çıkar, hatta bir miktar arz fazlalığı yani üretim arttığı bile ilgiyi çeker. Plânlama teşkilâtı da hayatından memnun kalır, talep tahminleri doğru çıkmıştır, arz - talep dengesi korunmuş, dengeli kalkınmanın koşulları gerçekleşmiştir.

Şimdi geliniz böyle bir olayı birlikte inceliyelim ve spekülasyonun nasıl bilimsel bir teknikle yürütüldüğünü görelim. Yıl ya 1965 ya 1969 olsun. Ya da 1972. Ama biz 1971'i gözden geçirelim. 1971 yılında 7 milyon 549 bin ton civarında üretim yapılmış olsun. Satış 7 milyon 540 bin ton olsun. Mutlu bir olay. Aynı dönemde depolarda 400 bin ton stok bulunsun. Umulmadık bir durumda işe yarayacak olan bu stok, üretimin yüzde 5'i olduğuna göre, örnek aldığımız sektör, masabaşı uzmanlarının raporlarında sağlıklı bir üretim kolu olarak yer

alacak ve belkide sayın bakan bu üretim koluna armağan vermeyi düşünecektir. Çünkü dönem içinde arz talep dengesi korunmuş, kaynak israf edilmemiş ve 7 milyon tonun yanında sadece 9 bin ton üretim fazlasıyla toplumun ihtiyacı karşılanmıştır. Onbinde 1,2 oranında üretimin plânlanması ne denli büyük bir başarıdır, değil mi? Şimdi ilgili kuruluşa giderek geçmiş dönemin üretim rakamlarını isteyiniz. Aylık üretim rakamlarını aldığınızı düşünelim.

Aşağıdaki gibi olsun bu rakamlar :

Aylar	Üretim Bin Ton	Tüketim Bin Ton	Stok Bin Ton
Ocak	336	325	897
Şubat	342	334	929
Mart	500	505	983
Nisan	687	728	895
Mayıs	779	775	757
Haziran	823	852	547
Temmuz	786	784	386
Ağustos	799	768	289
Eylül	797	818	203
Ekim	742	681	218
Kasım	510	520	369
Aralık	448	450	563
Toplam	7549	7540	

Görüyorsunuz ki aylık üretimler, aylık tüketimleri karşılayacak düzeyde. Üstelik aylık üretimler kadar stok da var. Sağlıklı ekonominin bütün koşulları sağlanmış. Ama gelin bakın ki spekülasyonun görünmeyen elleri, fiyatların artışına neden olacak oyunu aynamaktan çekinmiyor. Şöyle : Üretim tablosunu (aynı rakamları kullanarak) başka biçimde düzenliyalim. Her ay o ayın sonuna kadar toplam üretimler ile gene o ayın sonuna kadar yapılan toplam satışları (tüketimler) hesap edelim. Örneğin Ocak ayında

336 bin ton, Şubat ayında 342 bin ton üretilmiştir, o halde Mart'ın ilk gününe kadar 678 bin ton toplam üretim yapılmış demektir. Buna birde ad verelim, «biriken üretim» diyelim. Ocak ayında 325 bin ton, Şubat ayında 334 bin ton satış yapıldığına göre Mart'ın ilk gününe kadar toplam 659 bin ton tüketilmiş demektir. Görülüyor ki biriken üretim 678 bin ton olmakla biriken tüketimden 19 bin daha fazla. O halde Mart elde satışa hazır 19 bin ton ile giriyoruz. Aylık **biriken üretimler** ile aylık **biriken tüketimleri** hesaplayıp

yeni bir tablo elde edebiliriz. Aşağıda gösterildiği gibi. Bu tabloda biriken tüketimler ile biriken üretimler arasındaki farkların bir kıs-

mının (+) işaretli, bir kısmının (-) işaretli olduğu ilgi çekicidir. İşte bütün oyun bu masum işaretlerden doğuyor.

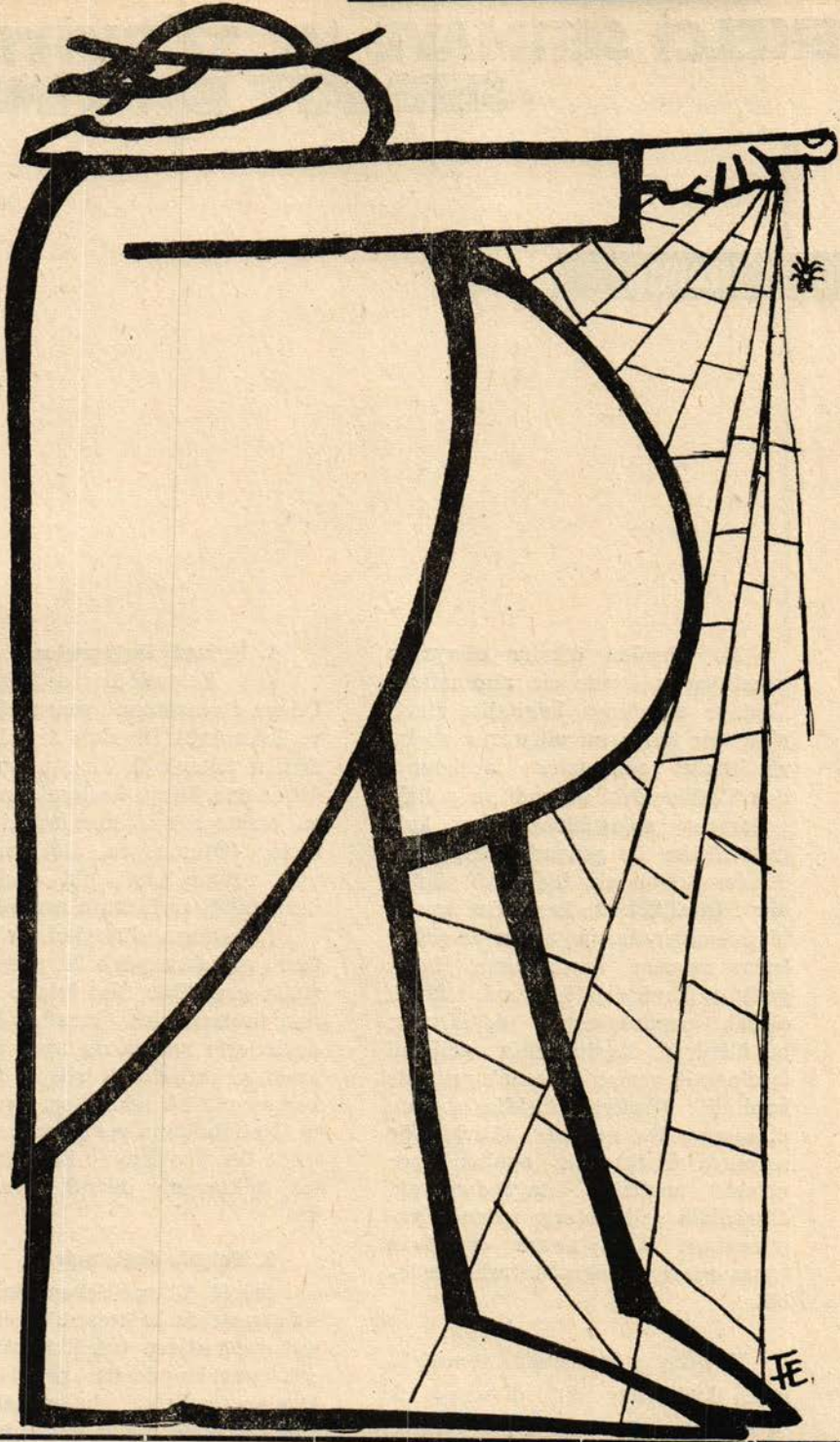
	Biriken Üretim	Biriken Tüketim	Fark
	Bin Ton	Bin Ton	Bin Ton
Ocak	336	325	+ 11
Şubat	678	659	+ 19
Mart	1178	1169	+ 11
Nisan	1865	1892	- 27
Mayıs	2644	2667	- 23
Haziran	3467	3519	- 46
Temmuz	4253	4303	- 50
Ağustos	5052	5071	- 19
Eylül	5849	5889	- 40
Ekim	6591	6570	+ 21
Kasım	7101	7090	+ 11
Aralık	7549	7549	+ 19

Artı işaretler kuşkusuz üretimin fazla olduğu, eksi işaretlerde noksan olduğunu gösteriyor. Şimdi var-sayalımki ele aldığımız sektörün üretimine olan talep Nisan - Eylül aylarında fazladır. Yatırımlar en çok bu aylar içinde yapılmakta, demir, çimento talebi bu aylarda artmaktadır. Nisan - Eylül aylarında üretim ihtiyaçtan aşağı yukarı, 30 - 40 bin ton noksan tutulursa, bunun doğal bir sonucu olarak fiyatlar hızla artacak, örneğin tonu 250 liraya satılan mamulün fiyatı 320 liraya yükselecektir. Yani ton başına 70 lira artış var. Nisan - Eylül arası 6 aylık dönemde 4 milyon ton satış yapılmışsa, bu 280 milyon liralık bir fazla kazanç sağlamaya yol açmış demektir. Ya bu olay sadece 1971 yılına ait değilse en azından on yıl böyle sürüp gidiyorsa..

O zaman ne kadar bilimsel bir yolla fazla kazanç olanağı yaratılıyor diye düşünmek hakkına sahip olmaz mısınız ? Hem de stoklarda 200 - 400 bin ton mamül ve yarı mamül mevcut iken. Eğer gerçekte

üretim noksanlığı olsaydı, stokla kullanılarak artan talebin karşılanması gerekmez miydi ? Örneğin Haziran ayında 46 bin ton (tablo'da işaretlidir) talep fazlalığı ya da üretim noksanlığı görünümü yaratılırken birinci tablo'da bunun 12 katı yani 547 bin ton stok olduğunu görüyoruz. 46 bin ton talep fazlalığı varken üretimi kısmakla, tonu 250 lira üzerinden, satıcı 11 milyon liralık bir fedakarlığa katlanmaktadır. Buna karşılık 280 milyon lira spekülasyon kazanç sağlamakta. 1'e 25 kâr üretimden daha kazançlı.

Bu üretim kolunu tahmin ediyorsunuzdur. Çimento sanayii. Aslında ne olağanüstü talep artışı, ne de üretim darlığı söz konusu. Sektör açısından sağlıklı bir üretim koşulu mevcut. Ama gelin görün ki, bayiler ve satıcılar kanalıyla devreye giren spekülasyon, tüm sektörü karalıyor. Üreticiler, karaborsaya alçakçimentolarını teslim ettikleri halde karaborsacı bayilerin elinde karalıyor, kara çimento oluyolarlar.

TEKELCİ SERMAYE VE TÜRKİYE SERMAYE BİRİKİMİ

Çetin YILDIRIM

20. yüzyılda ülkeler dünyanın genel yapısı içinde ele alınmalıdır. Türkiye de dünya kapitalist zincirinin bir halkasını oluşturur ve bu zincirdeki gelişmeler incelenmeden Türkiye'deki iktisadi ve politik gelişmeler anlaşılamaz. Geri kalmış ülkeler ile gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki ilişki iki yönlüdür : Bu ülkelerde kapitalist üretim biçimi diğer üretim biçim ve şekillerine egemen durumdadır, fakat gelişmiş kapitalist ülkelerden farklı olarak endüstrileşmiş değildir; bu ülkelerde kapitalizmin gelişimi iç dinamik yerine daha çok gelişmiş kapitalist ülkelerle ilişkiler sonucu olmuştur. Bu nedenle Türkiye'de sermaye birikiminin analizi, «genel»in analizine dayandırılarak, dünyadaki gelişmelerin ışığında yapılacaktır. «Özel» ancak «genel»in kavranmasıyla doğru değerlendirilebilir.

II. Dünyay Savaşından sonra görülen değişimler iktisadi ve politik olmak üzere iki ana grup altında toplanabilir.

1. İktisadi Değişmeler

(a) Teknolojik değişim : II. Dünya Savaşından sonra «Bilimsel ve Teknolojik Devrim» diye isimlendirilen teknolojik bir sıçrama oldu. Atom enerjisinin kullanılması, kimya, elektronik bilimlerdeki gelişmeler (Otomasyon, elektronik beyin), uzayın keşfi gibi gelişmeler üretkenliği ve üretimi arttırdı.

(b) Dünya düzeyinde bir işbölümü meydana geldi. 20. yüzyılın başında genellikle ülke içinde sınırlanan üretim, ulus esasına dayanan devletlerin sınırlarını aştı. Uluslararası şirketlerle birlikte dünyada kozmopolit bir tekelci sermaye oluştu. İşbölümünün gelişmesiyle birlikte de üretkenlikte ve üretimin mutlak miktarında önemli artışlar oldu.

2. Politik değişmeler

(a) II. Dünya Savaşından sonra sömürgelerde bağımsızlık mücadeleleri yaygınlaştı. Özellikle Afrika'da çok sayıda devlet ortaya çıktı. Bunlar politik bağımsızlıklarını koruyabilmek için endüstrileşmek gerektiğini anlamışlardı. Bu neden-

le gelişmiş kapitalist ülkelerden mamûl madde ithalatına karşı tavır aldılar, gümrük duvarlarını yükselttiler.

(b) II. Dünya Savaşından sonra ilk önce Doğu Avrupa ülkeleri, daha sonra Moğolistan, Kore, Çin, Arnavutluk, Vietnam, Yugoslavya ve Küba Sosyalist Blok'a katıldılar.

Kısaca, iktisadî plândaki değişmeler üretkenlik ve buna bağlı olarak mutlak üretimi arttırırken, politik plândaki değişmeler nisbi olarak pazarları daraltıyordu. Bu gelişmelerin sonucu olarak da gelişmiş kapitalist ülkeler için geri - kalmış ülkeler hayati bir önem kazanıyordu.

TEKELCİ SERMAYENİN KOZMOPOLİT NİTELİĞİ

Dünya Tekelci sermayesinin birikiminde belli bir noktadan sonra ulus esasına dayanan şirketler, yerlerini uluslararası - kozmopolit nitelikteki şirketlere bıraktı. Dünyanın önemli uluslararası şirketlerinden biri olan Mobil Oil'in Başkanı R. Warner 1970 yılında şöyle diyor-du :

«Mobil Oil Şirketinin yöneticileri Mobil Oil'i yabancı ülkelerde yatırımları olan bir Amerikan şirketi olarak düşünmemektedirler. Aksine Mobil Oil, bütün milletler topluluğuna karşı sorumlulukları olan bir dünya şirkettir, dünya vatandaşdır.»

Amerikalı iktisatçılar da benzer görüşleri savunuyorlar; George Bryson şöyle diyor :

«Ticari açıdan insanlar arasındaki ulusal sınırları sun'ı olduğunu anlamanın zamanı gelmiştir... Sizin mallarınızı alabiliyor ve satabiliyorsa, bir insanın hangi bayrak altında yaşadığı o kadar önemli midir?»

Louis Turner'in görüşü ise şu :

«Bir ulusun düzenli bir hü-

kümeti olduğu sürece bu ülkenin arabalarını, jiletlerini, bebek yiyeceklerini üreten şirketlerin kime ait olduğunun önemli var mıdır?... Gerçekte hayır.

Bir Kaliforniyalının arabasının Detroit'te üretilmesinin önemli olmaması gibi.»

Uluslararası şirketler özellikle az gelişmiş ülkelere yatırım yapmaktadırlar. II. Dünya Savaşından sonra, bu ülkelerdeki yabancı yatırımlarında bir nitelik değişikliği olmuştur. Mamûl madde satmak için kurulmuş olan ticaret şirketleri, yerlerini, ham madde veya yarı - mamûl madde ithal ederek bunları ülkede belli bir üretim sürecinden geçiren şirketlere bırakmıştır. Örneğin 1950 yılında yabancı ülkelerdeki ABD özel yatırımları 14 milyar dolarken, 1968 yılında bu miktar 65 milyar dolara çıkmıştır.

Az gelişmiş ülkeler önemli ölçüde bir sermaye akımından faydalanan mıdır? Bu ülkelerdeki yatırımların amacı ve sonucu sıhhatli bir endüstrileşme midir, yoksa gelişmiş kapitalist ülkelerin üretim fazlasını tüketmek, onlara kârlı yatırım alanları sağlamak mıdır?

1963 - 68 döneminde Latin Amerika ülkelerinde ABD şirketlerinin yaptıkları yatırım 2 milyar dolardır. Aynı süre içinde bu şirketler 7 milyar dolar kâr sağlamıştır. İki rakam arasındaki fark Latin Amerika'dan ABD'ne yapılan gelir transferidir.

ABD'nin Avrupa'da yaptığı yatırımlarda, finansmanın % 67'si ABD'nden transfer edilen kaynaklarla yapılmaktadır. Latin Amerika'da ise durum tam tersinedir : ABD firmaları, yatırımlarının ancak % 34'ünü ABD'nden getirdikleri kaynaklarla, % 66'sını ise, bu ülkelerde elde ettikleri tekel kârlarının bir kısmı ile finanse etmektedir.

Bu rakamlar yabancı sermayenin az gelişmiş ülkeye sermaye getirmediğini, aksine götürdüğünü dünya ölçüsünde doğrulamaktadır. Türkiye'de ise durum benzerdir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin yatırımlarının ana dürtüsü pazar sorunudur. Bir taraftan çeşitli ihtiyaçlar içinde yaşayanlar varken, kâr amacı ile üretimde bulunan ve üretimlerini kıskarak daha fazla kâr yapmaya çalışan tekelci kapitalistler yeni pazarlar peşindedirler. Az gelişmiş ülkelerin bu görevi yerine getirmelerine çalışmaktadırlar. Bu ülkelere yapılan montaj yatırımlarının ana nedeni de budur. Bu açıdan, gelişmiş kapitalist ülkelerin diğer gelişmiş kapitalist ülkelere yaptıkları yatırımları ile az gelişmiş ülkelere yaptıkları yatırımlar farklıdır. Gelişmiş kapitalist ülkelere yapılan yatırımlar, montaj yatırımları değil, gerçek endüstri birimleridir. Az gelişmiş ülkelere yapılan uluslararası şirket yatırımları ise bu ülkelere daha fazla mal ihraç etmenin yeni bir yöntemidir. Örneğin 1964 yılında ABD özel şirketlerinin, başka ülkelerin yerli tekelci burjuvazileriyle ortak yaptıkları endüstri yatırımlarında, Avrupa'da bu şirketlere yapılan ihracat bu şirketlerin satışlarının % 6'sını meydana getirirken, az gelişmiş ülkelerde % 11'ini meydana getirmektedir. Yani az gelişmiş ülkelerdeki yatırımlarda, bu şirketler yoluyla bu ülkelere mal satmak çok daha önemli bir dürtüdür.

ABD yatırımlarının sağlıklı bir endüstrileşme değil de hasta bir endüstrileşme meydana getirdiğini - ana dürtü pazar ihtiyaçlarının karşılanması olduğundan - yatırımlar ile ortalama kârlılık arasındaki ilişkiye bakarak görebiliriz. Eğer sermayenin en kârlı olduğu alanlarda sermaye birikimi daha hızlı ar-

tıyorsa, pazar dürtüsü ikinci plâdadır. Aşağıdaki tabloda Latin Amerika'daki ABD özel yatırımların artış yüzdelerini görüyoruz (1950-1968) :

Yatırım alanı	yüzde artış
Endüstri	338
Toplam Yatırım	117
Bu alanlarda kârlılık oranları da şöyledir :	

	1950	1958	1968
Endüstri	bilinmiyor	% 5.6	% 10.5
Toplam yatırım	% 12.4	% 10.5	% 12.4

Endüstride kârlılık oranının düşüşü görülmesine rağmen bu alanın yatırımların toplam yatırımlarda artıştan üç misli yüksek artması, endüstri yatırımları denilen yatırımların özünde gelişmiş kapitalist ülkelerin mallarını pazarlamak için kullandıkları montaj şirketleri olduğunu göstermektedir. Bu ilişki içinde uluslararası şirket, az gelişmiş ülkedeki parçasına tekel kârları ile sattığı ham madde, yarı-mül madde, patent, yatırım malları gibi mallarla o ülkenin gelirinin bir bölümüne el koymaktadır. Türkiye'de de bu tür yatırımlar lastik, kimya ve oto üretimi gibi alanlarda yapılmakta, tamamiyle dışa bağımlı, uluslararası şirketlerin pazarlayıcılığını yapan yarı - üretim birimleri kurulmaktadır.

Amerikan yazarları da bu açıkça söylüyorlar :

«II. Dünya Savaşı sonrası Amerika'nın iç pazarında rekabetti. İş hacmi büyüdü, fakat kâr marjları sabit kaldı. Marshall Plânı ve daha sonraki yardım programları... Amerikan dünyaya yeni pazarlar açtı» Horve Martyn

Gerçek şudur ki, son yılda ABD'nin yabancı ülkelerdeki yatırımları, ABD'nin ihracatını artırmakta, bütün diğer güçlerden daha etkili olmuştur.»

George Bryson

«II. Dünya Savaşından sonra endüstrinin uluslararası yayılması pazar peşinde koşmanın bir sonucudur. Ham maddeler değil, gümrükler çekici olmuştur. Bunları aşmanın en güvenilir yolu ise, malları o ülkede üretmektir.»

Horve Martyn.

Özetle : Hayati bir pazar sorunu karşısında olan gelişmiş kapitalist ülkeler, az gelişmiş ülkelerde ilk önce **komprador** diye isimlendirilen işbirlikçi tüccarlarla iş yapmıştır. Daha sonra kendileri buralarda ticaret şirketleri kurmuştur. II. Dünya Savaşından sonra ise, iktisadî ve politik alanlarda meydana gelen değişmelerin bir sonucu olarak, bu ülkelerde kendi denetimleri altında oluşturdukları ve kendileriyle bütünleştirdikleri bir yerli tekelci burjuva sınıfı ile işbirliğine girmiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerin bu ilişkilerinde ana dürtü pazar sorunudur. Gerek gelişmiş kapitalist, gerek az gelişmiş ülkelerin zaman alanındaki değişmelerine paralel olarak bu dürtü değişik yöntemlerde kendini aksettirmiştir. Amaç az gelişmiş ülkelerin sağlıklı sanayileşmesi değil, dünya tekelci sermayesi ve onlarla bütünleşmiş ve bütünleşme yolunda olan yerli tekelci burjuvazilerin çıkarına olan çarpık bir pazar genişletilmesidir.

TÜRKİYE'DE SERMAYE

BİRİKİMİ

Türkiye'nin yabancı sermaye ile ilişkileri 16. yüzyılın sonlarına kadar gider. Özellikle 1838 Balta Limanı anlaşmasından sonra, Osmanlı

İmparatorluğunda gelişmiş kapitalist ülkelere bağımlı bir ticaret burjuvazisi, komprador burjuvazi veya levantenler oluştu. Çoğunluğunu azınlıkların meydana getirmesine rağmen, aralarında müslüman tüccarlar da vardı. 16. yüzyılda sof ve yünlü kumaş alanında Avrupa'dan mamül madde ihracatı başladı. 18. yüzyılın ikinci yarısında Endüstri Devrimi sonucu, 19. yüzyılda Avrupa mallarının geniş ölçüde Osmanlı pazarına akmasıyla birlikte Osmanlı Sanayi üretimi çöktü. Yani Avrupa sermayesi ile ilişkilere girilmesi, mevcut sanayi sermayesini yok etti: Ticaretle ise belli bir sermaye birikimi yarattı. 1854 yılından itibaren dış borçlanma başladı. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupanın hem sanayi, hem de banka sermayelerinin kontrolü altına girdi. Cumhuriyetin kurucuları Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü mamül madde ithalatına ve borçlanmaya bağlıyorlardı. Ancak yabancıların ülkede üretim birimleri kurmalarına karşı değillerdi. Onların karşı oldukları nokta, Osmanlı İmparatorluğunun çökmesinde önemli olan bir olgunun Cumhuriyet Türkiye'sinde tekrarlanmaması idi. Bu nedenle 1920 - 30 döneminde, ülkede üretimde bulunacak yabancı sermayeye karşı bir tavır alınmadı. Daha sonra devletçilik deneyi ile ülke endüstrileşme sürecine girdi. II. Dünya Savaşında ise, özellikle Saraçoğlu hükümetinin işbaşına geçmesinden sonra adeta teşvik edilen spekülasyonlarla önemli bir sermaye birikimi oldu. Bir taraftan bu birikim, diğer taraftan dünya ölçüsünde savaş sonrası görülen gelişmeler, Türkiye ile dünya tekelci sermayesi arasındaki, daha önce genel hatlarını belirttiğimiz doğrultuda gelişmelere yol açtı.

Genel olarak sermaye birikimini aşağıdaki tabloda görebiliyoruz:
Anonim ve Limited Şirketlerde sermaye birikimi
(milyon TL. cari fiyatlarla)

Yıllar	Yıllık ortalama toplam net sermaye artışı	Yıllık ortalama mevcut şirketlerde sermaye artırım
1957 - 59	568	304
1960 - 62	554	173
1963 - 65	570	357
1966 - 68	1 223	489
1969 - 71	3 215	2 319

Yukarıdaki tablonun biraz dışına çıkarsak şöyle bir gelişim görüyoruz : 1957 - 68 döneminde 12 yılda toplam sermaye artışı 9 milyar TL. iken, 1969 - 71 dönemindeki 3 yılda bu miktar 10 milyar TL. dir. (cari fiyatlarla).

1969 - 71 dönemindeki hızlı sermaye birikiminin yanında dikkat çeken bir başka nokta sermaye artışının daha çok mevcut şirketler eliyle yapılmasıdır. Örneğin 1971 yılında bu oran % 74'e çıkmıştır ki bu yerli tekelci burjuvazinin güçlenmesinin önemli bir kıstasıdır.

İlgi çeken diğer bir nokta, 1971 yılında yeni kurulan şirketlerde firma başına sermayenin düşme göstermesi ve bununla ilişkili olarak yatırımların üç büyük şehrin dışına çıkmasıdır.

Yıllar	Yeni kurulan şirketlerde ortalama sermaye (1 000 TL. cari fiyatlar)
1965	740
1966	1 488
1968	2 103
1970	2 131
1971	1 530

Diğer taraftan toplam net sermaye artışının üç büyük şehirde olan kısmı 1960'ların başında % 90

iken, dalgalı bir düşüş göstererek 1971 yılında % 69 oluyor. Son il noktayı daha önce açıkladığımız gelişmelerle şöyle bağlayabiliriz :

Tekelci sermayenin oluşumunda sermayenin birikiminde iki birbiriyle bağıntılı yöntem vardır : Merkezileşme ve yoğunlaşma. Merkezileşme küçük şirketlerin tasfiyesi dağınık sermayelerin bir araya gelmesi, yoğunlaşma ise tekel kârlarının tekrar sermayeye dönüştürülmesidir. Tekelci sermayenin çocukluk döneminde birikimde merkezileşme yöntemi ağırlıktadır, olgunluk döneminde ise yoğunlaşma. Tekelci sermaye belli bir güce eriştikten sonra da etki alanını genişletmeye çalışır. Bütün bu özellikler 1968 - 71 ve özellikle 1971 Türkiye'sinde görülebilir. 1971 yılında toplam net sermaye artışı mutlak olarak artıyor, fakat bunun dörtte üçü eski şirketlerin arttırdıkları sermaye. Yeni kurulan şirketlerde ortalama sermaye büyüklüğü düşüyor. Diğer taraftan İstanbul, Ankara ve İzmir dışına yapılan sermaye yatırımlar toplam sermaye içinde önem kazanıyor. Yani 1963 - 70 döneminde gençlik çağını tamamlamış olan yerli tekelci burjuvazi, 1971 yılıyla birlikte olgunluk egemenlik döneminde girmektedir. Bu gelişimde yönlendirici güç, tekelci sanayi burjuvazis dedikimiz, II. Dünya Savaşından

sonraki gelişmelere en uygun olan sınıftır. Gerek tekelci ticaret burjuvazisi, gerek büyük servetleri olan toprak ağaları, tefeci - bezirganlar uzun dönemde tekelci sanayi burjuvazisi halinde dönüşeceklerdir, fakat halen bu dönüşüm tamamlanamamıştır.

Bu gelişim Türkiye'de tekelci sanayi burjuvazisinin en güçlü örgütü olan İstanbul Sanayi Odasının eski Yönetim Kurulu Başkanı Fazıl Zobu tarafından daha 1968 yılında açıklanmıştı :

«Bilindiği gibi, sektör kanadında 1946 lardan sonra başlayan sanayileşme hareketi 1950 - 60 yıllarında yoğunlaşmış ve plânlı devreye girişimizden sonra endüstrileşme, memleketin iktisadi ve sosyal kalkınmasında belli başlı dayanak olmuştur.

Karma ekonomi içinde devlet sektörü ve özel sektör tarafından yapılacak yatırımlarla tahakkuku beklenen sanayileşme, yalnız ihtiyaç maddelerinin yurt içinde üretilmesini değil, asırlarca ziraî karakterden çıkarmış toplumun bünyesini değiştirecek ve mamûl madde ithal ve dağıtımını yapan ticaret sektöründe de sanayi lehine kaymalara ve ithalâtın strüktürünü değiştirmeye yol açacaktı.» (İstanbul Sanayi Odası Dergisi, No. 27)

Bu gelişmeye bağlı olarak yabancı sermayenin Türkiye'deki yatırımlarına kısaca bakalım. 1972 yılında yabancı sermayeli 120 büyük şirketin toplam sermayeleri 4 milyar TL. dir. Bunun 1.6 milyar TL. sı uluslararası şirketlere ait. Önemli yatırım alanları ise şunlardır :

(Milyon TL. cari fiyatlar)

	Firma Sayısı	Toplam Sermaye	Yabancı Sermaye	Yabancı Sermaye Oranı %
İmalât Sanayi	10	191	116	61
Lâstik	3	226	163	51
Kimya	31	700	385	55
Hizmet	8	417	257	61
Elektrik Makinaları	20	462	228	49
Ulaştırma Makinaları	6	674	293	43

Kaynak : Ticaret Bakanlığı, aktaran : Toplum Dergisi
Ocak 5, 1973, Sayı : 38.

Yabancı sermayenin Türk veya yerli müteşebbislerle ortak olarak yaptığı yatırımların en önemlileri gerek ham madde, gerek yarı-mamûl madde olarak dışarıya bağımlı alanlardadır. Bunun yanı sıra, yabancı sermayenin payının hiç olmadığı, fakat dışa bağımlılığın devam ettiği durumlar da vardır. Şir-

ketlerin üstünde de, yabancı sermaye, gerek ham madde ve gerek gayrî - maddî hakları diye isimlendirilen patent hakları ile etkisini devam ettirmektedir. Yabancı sermayenin ülkedeki yatırımlarında dikkati çeken diğer bir nokta ise gelenek sermayenin içeriğiyle ilgilidir. 1951 - 1965 döneminde Türki-

ye'ye gelen toplam yabancı sermaye 69 milyon dolar. Bu miktarın % 38'i nakdi sermaye, % 58'i yatırım malları ve % 4 ü de gayri maddi haklar olarak gelmiştir. Bu rakama dahil olmayan ve önemi 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununu da aşan yabancı sermaye girişimleri ise ülkenin enerji ve endüstri ana girdilerini kontrol altına almak için yapılan petrol yatırımları ile Ereğli Demir - Çelik Fabrikasıdır. Bunlara yabancı sermayenin katkısı büyük ölçüde yatırım malları şeklindedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında az gelişmiş modeli değişmektedir. Eskinin mamül ithalatçısı, ham madde ihracatçısı az gelişmiş ülkesi, bugün ham ve yarı - mamül ithalatçısı durumuna gelmiştir. Ayrıca uluslararası sermayenin bu ülkelerdeki yatırımları belli bölgelere ihracat esasına da dayanmaktadır. Arçelik A.Ş. nin General Electric Şirketinin Ortadoğu Pazarları için mal üretme yetkisini alması, mamül madde ihracatının artması bu doğrultuda gelişmelerdir.

Bu olgu ancak dünyada II. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler ve bunların Türkiye'ye yansımaları göz önüne alınca anlaşılabilir. Tekelci sanayi burjuvazisinin kalesi olan İstanbul Sanayi Odası'nın Başkanı Ertuğrul Soysal bu konuyla ilgili olarak şöyle diyordu :

«Hâlâ ham ya da yarı - mamüllerden, mamüle nazaran daha çok gümrük alınıyorsa, bunlar düzenlenmelidir.» (İstanbul Sanayi Odası Dergisi, No. 23)

Genel olarak sermaye birikimi ni gördükten sonra, daha ayrıntılı açıklamalara geçmeden önce, Türkiye tekelci sanayi burjuvazisinin

temsilcilerinin kendi gelişimleri ve dünya tekelci burjuvazisi ile bütünleşmek (entegre olmak) konularında nasıl bilinçli hareket ettiklerini birkaç aktarmayla kanıtlayalım :

Ertuğrul Soysal : **«Türkiye'miz İkinci Dünya Harbinden sonra, özellikle Kalkınma Planları döneminde hızlı bir tempoda sanayileşmektedir.» (Eskişehir Sanayi Odası Dergisi, No. 1)**

Ertuğrul Soysal'ın kullandığı «sanayileşme» kelimesi yerine «pazar genişletilmesini amaçlayan sağlıklı bir sanayileşme» kelimelerini koyarsak, bizim daha önce söylediklerimizle aynı sonuca varırız.

Vural Savaş : **«Bütün gayretlerimizin, ekonomik bir sarsıntıya uğramadan AET (Ortak Pazar - Avrupa Ekonomik Topluluğu) ile nasıl entegre olabileceğimizi araştırmaya tahsis ederken..» (İstanbul Sanayi Odası Dergisi, No. 23)**

«...İktisadi entegrasyon hareketlerinin gitgide geliştiği bir dünyada Türkiye'nin tek başına kalmasına imkân olmadığını belirtti.» (İstanbul Sanayi Odası Dergisi, No. 31)

Dünya Tekelci burjuvazisinin uluslararası şirketler olgusu karşısında nasıl milliyetçiliği bıraktığını yazımızın başında görmüştük. Dünya tekelci sermayesi ile bütünleşme sürecinde olan yerli tekelci sermaye de kozmopolit bir niteliktedir.

Türkiye'de tekelci sermayenin güçlenmesini en iyi verebilecek tablo 1968 ve 1971 yıllarında Türkiye'nin en büyük 100 şirketinin karşılaştırılmasıdır.

Yıllar	İstihdam (1000)	(Milyon TL. Cari Fiyatlar)	
		Sermaye	Ciro
1968	94	4 952	10 574
1971	149	13 363	21 458

Türkiye'de sermaye birikiminin 1969 ve sonrası ne kadar hızlandığına daha önce değinmiştik. Bu tablo daha öncede söylediklerimizi doğrulamaktadır. Üç yıl içinde sermaye üç misli, ciro iki misli artmıştır.

1960 sonrası sermaye birikiminin önemini başka bir tablodan da anlayabiliriz. 1971 yılının en büyük

100 firmasının 14 tanesi kamu kuruluşudur. 9 tanesi isimlerinin açıklanmasına izin vermemiştir. 11 tanesi hakkında ise bilgi bulamadık. Kuruluş yılları ve 1971 sonu sermayeleri ile diğer 66 şirket şöyledir. (Bu 66 şirket, 100 şirketin sermayelerinin büyük bir çoğunluğuna sahiptir) :

Kuruluş Yılı	1971 Sermayesi	
	Sayı (Milyon TL.	Cari Fiyatlar)
1923 öncesi	2	121
1923 - 1949	10	665
1950 - 1954	18	2 456
1955 - 1959	19	4 155
1960 - 1964	12	1 795
1965 - 1969	5	909
	66	10 101 milyon TL.

Kaynak : Firmaların kuruluş yılları çeşitli Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği yayınları taranarak tarafımızdan hazırlanmıştır. Sermayeler : İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Ağustos 1972.

1960 sonrası kurulan 17 ve özellikle 1965 sonrası kurulan 5 şirketin kısa bir süre içinde Türkiye'nin en büyük 66 özel şirketi arasında girebilmeleri, daha önce de belirttiğimiz gibi, 1960'lara kadar tekelci sermaye birikiminin çocukluk ça-ğında olduğunu gösteriyor.

1960 sonrası kurulup, 1971 yılın-da Türkiye'nin en büyük 66 özel şirketi arasına girebilen şirketlerin isimlerine bakalım :

Şirket	Kuruluş Yılı
Ereğli Demir - Çelik	1960
Tofaş	1962
Goodyear	1962
Uniroyal	1964
Türk Pirelli	1960

Eczacıbaşı İlâç	1961
Petkim Petrokimya	1965
BMC	1963
Standard Belde	1964
Hürriyet	1960
Akçimento	1969
Chrysler	1962
MAN	1965
Otomarsan	1966
Alarko	1963
İstanbul Meşrubat Sanayii	1964
Türk Kablo	1963

Ereğli Demir - Çelik Fab. Koppers Associates S.A. isimli ABD firmasının iştiraki ile kurulmuştur. Avrupa maliyetlerinin çok üstünde maliyetlerle üretim yapmaktadır. Zararlarını uzun süre T.C. Hazinesi ödemiştir. Tofaş ise Fiat M.K.E. Kurumu, Koç Holding ve İş Bankası kuruluşudur. Fiat'ın, Murat adı altında sunduğu otolarını montaj süresinden geçirdikten sonra pazarlamaktadır. Goodvear, Uniroyal ve

Türk Pirelli şirketleri ise isimlerinden de anlaşılan uluslararası şirketlerin yerli tekелci sermaye ile ortak girişimleridir. Eczacıbaşı İlağ Fab. ise gerek ham madde, gerek patenlerle uluslararası kimya sanayiine bağımlıdır. BMC ise % 26 İngiliz sermayesi ile kurulmuştur. Uluslararası BMC şirketinin mallarını Türkiye'de pazarlamaktadır. Standard Belde A.Ş. bir Koç Holding kuruluşudur. Şirket, gazetelere verdiği ilânlarda 42 yabancı şirketin Türkiye temsilciliğini yaptığını ilân etmektedir. Hürriyet gazetesi hakkında bir noktaya burada işaret edelim. Şirket daha önce kurulmuştur, fakat anonim şirket olması 1960 yılındadır. Chrysler şirketi. Chrysler International'in % 60 payı ile kurulmuştur, MAN şirketinin ise sermayesinin % 33.3 ü Alman MAN şirketine aittir. Her iki firma da, uluslararası nitelik kazanmış firmaların Türkiye'deki pazarlayıcıları durumundadırlar. Onların teknolojik kontrolü altındadırlar. Otomarsan, Türkiye'deki Mercedes otoları montajcısıdır. Almanların Daimler - Benz A.G. ile % 36 iştirakleri vardır. Sermayenin % 64'ü Kadir Has ile Mengerler T.A.Ş. arasında bölüşülmüştür. Alarko şirketi İsveç Patenti ile çalışmaktadır. İstanbul

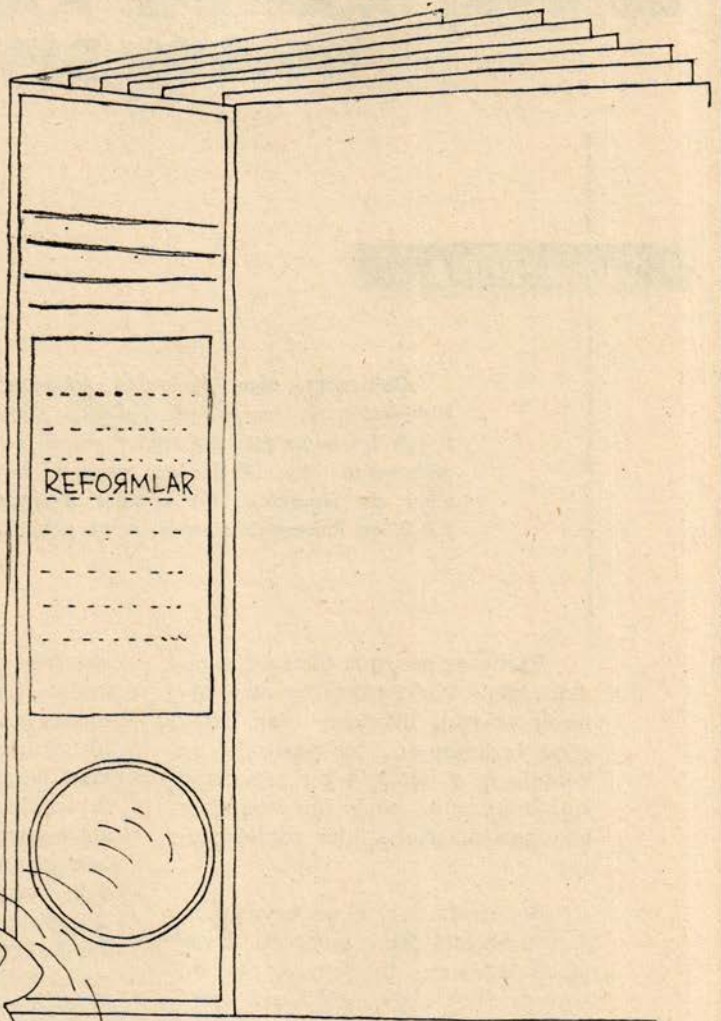
Meşrubat Sanayli ise Türkiye'de Coca Cola-üreten şirkettir. Coca Cola Export Corporation'a patent ve ayrı girdiler yoluyla bağımlıdır. Tütün Kablo'da ise yabancı sermaye oranı % 62'dir.

Haklarında bilgi bulabildiğim bu 17 şirketin çoğunluğu dünya tekelci burjuvazisi ile bütünleşmiş olan yerli tekелci sanayi burjuvazisinin yatırımlarıdır.

Özet olarak : Dünyada II. Dünya Savaşından sonra görülen gelişmelere paralel bir gelişim Türkiye'de de görülmektedir. 1946 larda 1960 lara kadar çocukluk devri yaşayan yerli tekелci burjuvazi 1963 1970 döneminde gençlik dönemi de tamamlamış ve 1971 yılında olgunluk dönemine girmiştir. Bu gelişim dünya tekелci burjuvazisi ile bütünleşerek olmuştur. Beklenen gelişim genel olarak yerli tekелci sermayenin ve özel olarak da onun dinamik gücü olan tekелci sanayi sermayesinin daha da güçleneceğidir.

Latin Amerika'daki ABD öze yatırımlarıyla ilgili bilgiler ABD hükümetinin resmî bir yayını olan **Survey of Current Business** süreli yayınından derlenmiştir .

ne

GELİŞMİŞ ÜLKELERE KARŞILIKSIZ YARDIM: BEYİN GÖÇÜ

Özcan ERTUNA

Gelişmekte olan ülkelerden, gelişmiş ülkelere beyin göçü vardır. Türkiye'den de son yıllarda gelişmiş ülkelere beyin göçü hızlanmıştır. Ancak bu konudaki istatistikler yeterli ve sağlıklı değildir. Bu yazıda gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş batı ülkelerine yönelen beyin göçü ele alınmakta, kıt verilere dayansa bile Türkiye'den özellikle A.B.D. ve Kanada'ya yönelen beyin göçü üzerinde durulmaktadır.

Bütün az gelişmiş ülkelerden olduğu gibi, Türkiye'den de son yıllarda gelişmiş ülkelere olan beyin göçü hızlanmıştır. Ne yazık ki bu konuda ne sistematik bir araştırma yapılmış, ne de böyle bir araştırma için gerekli istatistikler toplanmıştır.

Bu yazıda, bir takım kaynaklardan toplayabildiğim verilere dayanarak durumu incelemeye ve bu konuda ileri atılan görüşleri özetlemeye çalışacağız. Aslında amacımız sayısal bir çalışma yapmaktan çok, konunun önemli noktalarına dokunmak olacaktır.

Önce beyin göçünü tanımlayalım : Beyin göçü deyince doktorların, mühendislerin, diğer teknik elemanların ve lisans üstü (master veya doktora) öğrenim görmüş kişilerin uzun süre çalışmak veya yerleşmek amacıyla yabancı bir ülkeye gitmelerini anlıyoruz. Az gelişmiş ülkeler teknik, tıp ve diğer önemli dalların öğrenimlerine kıt

kaynaklarından milyonlar harcamakta, fakat bu ülkelerin üniversiteleri, gelişmiş ülkeler için «hazırlık okulları» olmaktan bir türlü kurtulamamaktadırlar. Türkiye'nin de içinde bulunduğu az gelişmiş ülkeler grubunun öğrenim ve eğitim için çırpınmaları, gelişmiş ülkelerdeki Doktor Birliklerinin, Mühendis Odalarının üyelerinin ve çeşitli üniversitelerinin yetenekli öğretim görevlerinin sayılarını artırmaktan öteye gidememektedir.

Bu konuda benim bulabildiğim en ayrıntılı bilgiye göre 1962 - 66 yıllarında Türkiye'den A.B.D., Kanada ve Fransa'ya göç eden teknik ve benzeri elemanların sayısı Tablo 1'de verilmiştir.

Bu tablodan, Türkiye'nin ABD'ne yaptığı karşılıksız yardımın % 25 inden fazlasının mühendis, % 12,5 kadarının doktor; Kanada'ya yaptığı karşılıksız yardımın % 8 kadarının mühendis, % 66 kadarının doktor olduğu; Fransa ile ilgili verilerin

tam olmadığı ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Kanada ile ilgili verilerin sadece 1964 - 1966 yıllarını kapsadığını da belirtelim. Bu arada bir takım Ortak - Pazar ülkelerine, özellikle Almanya'ya vasıflı işgücü göçünün yanında beyin göçünün de yer aldığını eklemek Tablo 1 deki verilerin yetersizliğini belirtmek bakımından yararlı olabilir .

Tablo 1'e bakıp, oradaki mutlak sayıları çok görmeyip, bu karşılıksız yardımın Türkiye açısından pek önemli bir kayıp olmadığını sanabilecekler bulunabilir. (Az da ol-

sa!) Böyle yanlış bir yorumda bulunabileceklere iki noktayı hatırlatmakta yarar görürüz.

(i) Türkiye'de 4.000 kişiye bir doktor düşmektedir. Bu nedenle bir tek doktorun bile gelişmiş ülkelere karşılıksız yardım olarak gitmesi ülke için büyük bir kayıptır.

(ii) Tablo 1 de verilen sınırlı bilgiler A.B.D. için sadece 4 ve Kanada için de sadece 2 yılı kapsamaktadır. Uzun yıllar sonunda bu ülkelere Türkiye tarafından ne gibi bir beyin birikiminin sağlandığı bu sınırlı verilerle bile tahmin edilebilir.

TABLO : 1

1962 - 1966 YILLARI ARASINDA A.B.D., KANADA VE FRANSA'YA GÖÇ ETMİŞ YÜKSEK NİTELİKLİ TÜRK ELEMANLARIN SAYISI

	<u>A. B. D.</u>	<u>Kanada</u>	<u>Fransa</u>
Yüksek Nitelikli Bilim Elemanları	1091	314	—
Bunlardan Mühendis Olanlar	256	23	119
Doğal Bilimciler	31	12	15
Doktorlar	125	115	—

HANGİ ÜLKELER BU KARŞILIKSIZ YARDIMDAN YARARLANIR ?

Bu karşılıksız yardımdan en fazla yararlanan ülke şüphesiz ABD'dir. Cornell Üniversitesi rektörü J. A. Perkins'in yaptığı bir araştırmaya göre 1949 - 1961 yılları arasında 43.000 mühendis ve benzer teknik eleman ABD'ne göçmen olarak geldi. 1964 - 1965 döneminde ABD hastahanelerinde ihtisaslarını yapan 41000 doktordan 11000'i az gelişmiş ülkelerdeki tıp fakültelerini bitirmişlerdi. İhtisaslarını ABD'nde yapan bu tıp doktorlarının % 90 ın-
dan fazlasının yurtlarına dönmedik-

leri de aynı araştırma sonucunda ortaya çıktı. (2, s. 1). Diğer bir araştırma sonucunda Oklahoma Üniversitesi Tıp Fakültesi Profesörlerinden K. M. West beyin göçü yoluyla A.B.D.'nin her yıl 1200 civarında doktor kazandığını, bu 1200 doktorun ABD'nde yetiştirilmesi halinde ülkenin 12 yeni tıp fakültesi açması gerektiğini ortaya koydu. Kelly ayrıca az gelişmiş ülkelerin ABD'ne yaptığı doktor yardımının dolar üzerinden değerinin yaklaşık olarak ABD'nin az gelişmiş ülkelere yaptığı «tıpla ilgili» yardıma eşit olduğunu hesapladı. (2, s. 2). Diğer bir çalışmaya göre de, 1963 - 1965 yılları arasında ABD'ne olan toplam göçün % 20 artmasına karşılık, be-

yin göçünün artışında % 50 bir artış olmuştur. (10, s. 3 - 4).

Beyin göçünden ikinci derecede yararlanan ülkeler arasında Avustralya ve Kanada gelmektedir. Kanada'nın durumu oldukça ilginçtir. Her ne kadar Kanada 1950 - 1960 yılları arasında 42.000 yüksek nitelikli elemanını A.B.D.'ne kaptırmışsa da, bunun iki katından fazla sayıda yüksek nitelikli eleman az gelişmiş ülkelere Kanada'ya gelmiştir. (4, s. 13).

Üçüncü derecede bu karşılıksız yardımdan yararlanan ülkeler İngiltere ve Fransadır. Bu ülkeler eski kolonilerinden büyük ölçüde karşılıksız yardım almaktadırlar. Örneğin, İngiliz Ulusal Sağlık Servisinin yaptığı bir çalışma sonucunda sağlık kesiminde vasıflı hemşire, ihtisasını yapmakta olan doktor gibi yardımcı dallarda çalışanların % 44'ünün dışardan, özellikle Hindistan ve Pakistan'dan, geldiği ortaya çıkmıştır (13). 1964 yılında yurt dışında çalışan Hindistanlı bilim adamlarının % 64'ü İngiltere'de ça-

lışmaktaydı. (5, s. 238). Daha sonra yayınlanan bilgilere göre İngiltere ve Galler'deki toplam doktorların ve hastahane yöneticilerinin içinde az gelişmiş ülkelere gelenlerin oranı inanılmıyacak derecede yüksektir (9). Bu oranlar Tablo 2'de gösterilmiştir. Kısacası, «Commonwealth» ülkelerinden gelip İngiltere'de çalışan doktor ve çeşitli uzmanların sayısı İngiltere'nin eski kolonilerine yolladıklarının sayısının çok üstündedir. Bu arada İran'dan da çok sayıda İranlı doktor ABD'ye çalışmaktadır. (2, s. 2).

Fransa eski kolonilerine yardım elini uzatmış olmakla övünür her zaman. Ama aslında durum böyle değildir. Örneğin, daha yeni bağımsızlığını kazanmış Togo Fransa'ya Fransa'nın Togo'ya gönderdiğinden daha çok sayıda doktor ve öğretim üyesi yollamıştır (2, s. 2).

Az gelişmiş ülkelerin yaptığı bu karşılıksız yardımdan yararlanan diğer ülkeler arasında başta Batı Almanya olmak üzere Ortak Pazar ülkeleri de sayılabilir.

TABLO : 2

İNGİLTERE'DEKİ YABANCI TIPBİLİMCİLERİN TOPLAM TIPBİLİMCİLER İÇİNDEKİ YERİ, 1969 (% OLARAK)

	Kıdemli Doktorlar	Doktorlar	Yüksek Düzeydeki
			Hastahane İdarecileri
İngiltere + Galler	24	54	66
İskoçya	4	37	41

BU KARŞILIKSIZ YARDIM NASIL OLUŞUR ?

Bu soruyu cevaplandırırken, bu karşılıksız yardımdan aslan payını

alan ABD'nin durumunu özetleyeceğiz. Bu yaklaşım diğer ülkeler için de aşağı yukarı geçerlidir. Bu karşılıksız yardım ABD'ne iki yoldan yapılmaktadır.

(a) Direkt Yol : Bu da kendi içinde üçe ayrılır :

(i) Az gelişmiş ülkelerde çalışan yüksek nitelikli elemanlara, ABD'ne yerleşmeleri için, kolaylıkla göçmen vizesi verilir.

(ii) Olağanüstü niteliklere sahip birinin geçici bir süre ABD'nde çalışmasını sağlamak için H-1 vizesi verilir.

(iii) Bir eğitim için geçici olarak ABD'ne geleceklere H - 3 vizesi verilir.

Bunlardan son iki grup ABD'ne her ne kadar geçici bir süre için gitmekteyseler de, bunlardan oldukça büyük bir kısmı orada kalmaktadır. 1967 yılında direkt yolla az gelişmiş ülkeler tarafından ABD'ne yapılan yardımın % 96 sı göçmen, % 4 ü de H vizeleri sayesinde olmuştur. (10, s. 3).

(b) Dönmeyen öğrenciler yoluyla yardım : öğrenciler ABD'ne iki türlü vize ile girebilmektedirler :

(i) F - 1 vizesi : Genel olarak öğrenciler F - 1 vizesiyle ABD'ne girebildikleri için buna öğrenci vizesi de denilmektedir.

(ii) J - 1 vizesi : Bu vize, Fullbright bursları gibi özel burslarla veya AID'nin ki gibi özel program-

larla gelmiş öğrencilere verilir.

F - 1 vizeli bir öğrenci öğrenimini tamamladıktan 18 ay sonra, J - 1 vizeli bir öğrenci ise öğrenimini tamamlar tamamlamaz ABD'ni terketmek durumundadır. Yalnız bu kurallar, uygulamada önemsenmemekte, öğrenimlerini tamamlayanlar, ilk kısımda sözünü ettiğimiz, göçmen vizesini kolayca alabilmektedirler. Dönmeyen öğrencilerden % 88'i F-1, % 12'si J - 1 vizesiyle ABD'ne gelmişlerdir. (10, s. 3).

Toptan bir karşılaştırma yapmak gerekiyorsa, 1967 yılında az gelişmiş ülkeler tarafından ABD'ne yapılan karşılıksız yardımın % 27 si dönmeyen öğrenciler, % 73'ü ise direkt yollar tarafından oluşmuştur. (10. s. 3). Bu yardımın çeşitli meslek dallarında hangi yolla olduğu Tablo 2'de gösterilmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi Tablo 4'de verilmiştir.

BU KARŞILIKSIZ YARDIM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER

Bu karşılıksız yardım konusunda iki görüş var : Birincisi beyin göçünün yararlı (!) olduğunu ileri süren uluslararası veya «kozmpopolitan» görüş, ikincisi ise beyin göçünün durdurulmasını savunan ulusçu görüş.

TABLO : 3

**AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDEN A.B.D. NE OLAN BEYİN GÖÇÜNÜN
HANGİ MESLEK DALLARI İÇİN HANGİ YOLLA OLUŞTUĞU,
1967. (% OLARAK)**

	Mühendisler	Doğal Bilimciler	Doktorlar, Sosyal Dışçılar	Bilimciler
1. Direkt Yolla	58.7	61.4	20.9	53.1
2. Dönmeyen Öğrenciler Yoluyla	41.3	38.6	79.1	46.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

TABLO : 4

Az Gelişmiş Ülkelerden A.B.D. ne Olan Beyin Göçünün Çeşitli Meslek Dalları İçin Hangi Yollarla Oluştugu, 1967. (Sayı Olarak).

	Toplam
Mühendisler	4158
Doğal Bilimciler	1475
Doktorlar	1930
Sosyal Bilimciler	367

Uluslararası kuramı ortaya atan ve beyin göçünü savunan başlıca iki iktisatçı C. P. Kindleberger (7, 8) ve H. G. Johnson'dır. (6). Bunların kuramına karşı çıkan başlıca iktisatçılar ise D. Patinkin (11), K. E. Boulding (3), Watanabe (13) ve E. M. Godfrey'dir. (5).

Bu kısımda uluslararası görüşün başlıca iki noktasını özetleyip, bu noktalara ulusçu görüşün tepkilerini de ekleyeceğiz.

(i) Uluslararası görüşe göre, nasıl sermaye uluslararası serbestçe hareket edebiliyorsa, dış ticaret bir takım bağılıklardan kurtuluyorsa, beyin göçü de bu gelişmeleri izlemeli; uluslararası sermaye piyasaları gibi yüksek nitelikli bilim elemanları ile ilgili uluslararası işgücü piyasası da kurulmalıdır. Bu görüşün kaynağı her türlü müdahaleye karşı çıkan, geçerliğini bugün tamamen yitirmiş olan «klâsik uluslararası iktisat» kuramıdır. Her nasılsa Türkçeye de çevrilen **Uluslararası İktisat** ders kitabında, klâsik uluslararası iktisat kuramı, Kindleberger'in ken-

disi tarafından «bütün olarak... b. hayal» (8, s. 339) şeklinde tanımlanmaktadır.

(ii) Uluslararası görüşü savunanların ileri sürdükleri ikinci noktada, Kindleberger'in hayal olarak tanımladığı dünyada her ülke, kendi çıkarını sağlamaya çalışırken, dünyanın da yararına çalışacağıdır. B. noktanın bir takım eleştirilere nedenli açık olduğunu gören bu iktisatçılar beyin göçünün ne zaman dünya için yararlı olacağı konusunda, yabancıları oldukları refah iktisadından birşeyler ödünç alarak Kaldor - Scitovsky tipi bir kriter ortaya koymaya kalkışmışlardır. Bunlara göre yüksek nitelikli bir kişi göç sayesinde verimliliğini arttırmışsa bu göçten yararlanır. Veya yüksek nitelikli bir elemanın göçünden gelişmiş ülkenin kazancı, az gelişmiş ülkenin kaybından fazlaysa bu göçü eleştirmeyip, aksine teşvik etmelidir. Aslında bu düşünce biçimi, görünüşte şarkıcı Şenay'ın «Dünya»sının, gerçekte ise sadece ve sadece gelişmiş ülkelerin yararını gözetmektedir. Bence, 4000 kişiyi bir doktorun düştüğü Türkiye'de bulaşıcı bir hastalıkla ve fakir toplumumuzun bir çok dertleriyle uğraşabilecek bir doktorun, New York'a göç edip, bu varlıklı toplumda yaşayan kimselerin hayal bir takım hastalıklarıyla uğraşmasını Kindleberger, Johnson ve benzerlerinin dediği gibi dünyanın kıt kaynaklarının «optimum» bir biçimde kullanılması şeklinde yorumlamak konuyu gelişmiş ülkeler açısından ve onlar yararına değerlendirmek olur.

HALK

HAFTALIK SİYASİ HABER GAZETESİ

Halk'ın Gerçek Sesidir

**Her Hafta Pazartesi
Okuyunuz**

8 BÜYÜK SAYFA • OFSET BASKI • 100 Kuruş

REEL ÜCRETLER

Zafer Z. BAŞAK

Günümüzde ekonomik ve sosyal bakımlardan farklı gelişme düzeylerinde olan ekonomilerde, bu farklılara rağmen karşılaşılan ortak sorunlardan biri istihdam ve ücretlerdir.

Hangi siyasal ve ekonomik örgütlenme biçimi tercih edilmiş olursa olsun, iktisadi faaliyetin nihai hedefi bireysel ve toplumsal ihtiyaçların giderilmesi, ve böylece kişi refahının sağlanmasıdır. Bu hedefe varmanın birinci yolu, işsizlik oranını asgari düzeyde tutmak, yani faal nüfus içinde istihdam oranını tam çalışma düzeyine çıkarmaktır.

İstihdam oranını tam çalışma düzeyine yakın tutma çabaları toplumsal açıdan geçerli olmakla beraber, uygulamaya konulduğu takdirde, ekonomik yönden bazı sakıncalar meydana getirir. Öyle ki, tam çalışma noktasına yaklaşıldıkça, yani belirli vasıflara sahip işgücü talebi bu nitelikteki işgücü arzını aştıkça, emeğin fiatı olan ücret yükselme eğilimindedir. Böyle bir durumda, işverenlerin işgücü piyasasında birbirleriyle rekabetleri ve aynı zamanda işçi sendikalarının baskısı sonucu hızla yükselmekte olan ücretler, emeğin marjinal verimliliğini aşmakta; bu artış üretim

maliyetine yansımakta ve mal ve hizmet fiyatlarını yukarı doğru itmektedir.

Sonuçta, yurt içi fiyatlar ile bu ülkeden mal ve hizmet ithalatçısı olan ülkelerde cari fiyatlar arasındaki oran bozulur: nisbi fiyatların kendi aleyhinde gelişmekte olduğu ülke, mevcut dış pazarlarını, talebin fiyat esnekliği yüksek olduğu takdirde, kısmen ya da tamamen kaybetme tehlikesiyle karşılaşır. Bu arada, yabancı menşeli mal ve hizmetler iç fiyatlara oranla ucuz durumdadır.

Bu gelişmeler bir taraftan ithalatın artmasına diğer taraftan ise ihracatın daralmasına sebep olarak büyük bir ihtimalle ödemeler bilançosunda açık yaratacak ve ülkenin altın ve döviz rezervlerinde azalmalara sebep olacaktır.

Maliyetler yoluyla meydana gelen fiyat artışları ve mevcut kapasite itibarıyla tam çalışma sınırına yaklaşılmış olması, kısa dönemde enflasyoncu bir baskı yaratacaktır. Bu durum, fiili istihdam ile işgücü arzını eşitlemeyi amaçlayan politika kadar geçerli bir hedef olan; ödemeler bilançosunda denge ve hatta fazla sağlamak politikası ile çelişebilmektedir.

Ücretlilerin millî gelirden aldıkları pay gelişmiş ülkelerde ortalama olarak % 60 dolayındadır. Böyle olunca, genel fiyat seviyesi ve dış dengenin ücret artışlarından geniş ölçüde etkileneceği doğaldır. Türkiye'de ise millî gelir bölüşümünde ücretlilerin payı hâlen ancak % 30 kadardır.

Diğer bir takım ekonomik büyüklüklerde olduğu gibi, ücretler konusu ele alındığında da, «reel» ve «parasal» ayırımını yapmak, yararlıdır. Parasal ücret, hizmetlerine karşılık işçinin elde ettiği gelir toplamıdır ki, burada ifade para cinsindendir. Paranın satın alma gücünde meydana gelen değişimler hesaba katılmaz. Buna karşılık reel ücret parasal ücretin satın aldığı mal ve hizmetler miktarını ifade eder.

Demek oluyor ki, genel fiyat seviyesi yükseldikçe yani, parasal ücretin mal ve hizmetler satın alabilme gücü azaldıkça, reel ücret düşmektedir. Fiyatların artış yönünde seyrettiği bir dönemde, parasal ücret fiyat artışlarına orantılı olarak yükseltildiği takdirde, reel ücret sabit kalır. Böyle bir dönemde, reel ücretin artması, ancak parasal ücret artışının fiyat artışlarından büyük olmasıyla mümkündür.

Enflasyonun hüküm sürdüğü bir ortamda, enflasyon sonucu bir takım sosyal adaletsizlikler meydana gelir. Enflasyon olayı ekonomide kaynak dağılımını etkilediği gibi, gelir dağılımında da bozucu etkiler yaratacak ve giderek toplumda huzursuzluklara yol açacaktır. Bu gibi gelişmelerin önü alınmadığı hallerde, toplumun çeşitli kesimlerinde beliren hoşnutsuzlukların siyasal düzene yansıdığı sık görülmüş olaylardır. Almanya'da Hitler'in ik-

tidara gelişi, Güney Amerika ülkelerinde sürekli olarak karşılaşılan çalkantılar, 1950 - 1960 döneminin son yıllarında Türkiye'de yaşanan tecrübe, bu alanda belirgin örneklerdendir.

Reel ücretlerde artış sağlamak yani reel ücretlerin daha yüksek bir düzeye çıkarılabilmesi, toplam üretimde artış sağlanmasına yakından bağlıdır. Sadece parasal ücretlerde artış sağlamak, hemen ardından fiyat artışlarını sürüklediğinden, sonuçta, ücretlilerin elde ettikleri üstünlüğün kısa sürede eriyip gittiğini gösterecektir. Böyle olunca, parasal ücretlerin fiyat artışlarını karşılayacak biçimde ayarlanması talep edilecek, ve ücret - fiyat helezonu giderek dışa doğru büyüyecektir.

Genellikle üzerinde herkesin birleştiği bir olgu, enflasyonlardan en çok zarar görenlerin ücretliler ve diğer sabit gelirli olanlardır. Bunun nedeni ücret artışlarının, fiyat artışlarını aynı zaman ve oranda izleyememesi, fakat buna karşılık millî gelirin bölüşümüne katılan diğer pay sahiplerinin fiyat artışlarıyla gecikmesiz olarak ve en az aynı oranda gelirlerini ayarlayabilmeleridir. Başka bir deyimle, enflasyondan doğan yük, esas itibarıyla, ücretlilere yansımaktadır. Zaten enflasyonun cari olduğu dönemlerde ve istihdamın ya da kurulu kapasitenin tam çalışma düzeyine yakın olduğu zamanlarda, enflasyonu sınırlayabilmek üzere, ücretleri kontrol altına alma, dondurma eğilimleri ortaya çıkar. Tabiatıyla bundan zarar gören gene ücretliler olmaktadır. Oysa, enflasyon toplam talebi tahrik etmekte, piyasayı canlandırmaktadır.

Bu tür gelişmeleri önlemenin çaresi nedir ?

Her türlü iktisat ve maliye politikası araçlarından (para, kredi, kambiyo, kamu maliyesi politikaları) yararlanmak suretiyle fiyatlar da istikrar sağlamak ve bir yandan da işgücünün verimliliğini arttırmak gerekir. Ücretlerin arttırılmasıyla maliyetlerde ve fiyatlarda yükselme meydana gelmesi, ancak verimliliğin artmadığı durumlarda görülür.

Kalkınma çabası içindeki ekonomilerde ortalama reel ücretlerin verimlilik artışının gerisinde kalma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Böyle olunca, kârların artış oranı ücretlerden büyüktür.

Buraya kadar belirtilen genel gözlemlerin ışığı altında şimdi Türkiye'de reel ücretlerin seyrini saytabiliriz.

Türkiye'de yıllık ortalama nüfus artışı % 2,6 dolayındadır. İşgücüne katılma miktarı kadar işgücü talebi artmadığından, ekonomide istihdam edilmeyi bekleyen bir işgücü fazlası mevcuttur. Bu fazla, kısmen tarım kesiminde gizli işsiz niteliğinde bulunmaktadır. Ülkemizde işçi ücretlerinin seyrine ilişkin güvenilebilir veriler Sosyal Sigortalar Kurumu yayınlarına dayanarak saptanmaktadır. Sosyal Si-

gortaya dahil işçilerin büyük kıs toplu sözleşme rejimine girmektedir. Böylece söz konusu veriler, toplu sözleşme rejiminin ücretlere yaptığı etkileri yansıtmaktadır. Başka bir deyimle, toplu sözleşme kapsamına girmeyen ücretlilerin durumu istatistiklerde gözükmemektedir. Bu gibi kimselerin toplu sözleşme koşullarına oranla daha müsait şartlara tabi oldukları kolaylıkla düşünülebilir.

Yukarıda söylenmiş olduğu gibi, Türkiye'de iktisaden faal nüfusun içinde ücretlilerin payı % 30 dolayındadır. Mutlak ifadeyle bu 1,4 milyon kişi demektir. Toplam ücretlilerin içinde sigortalı işçi oranı % 30'dan az olup 1,4 milyon kişi eşittir.

Reel ücretler konusunda elimizdeki istatistiklerin kapsamını böylece ortaya koyduktan sonra, 1963-1971 yılları itibariyle III. Beş Yıllık Kalkınma Planından 1972 için Sosyal Sigortalar Kurumunun geçirdiği tahminlerinden yararlanarak düzenlediğimiz aşağıdaki çizelge, toplam ve kişi başına GSMH artışları ile reel ücret artışlarını göstermektedir. Çizelgenin son sütunu reel ücret artışları ile kişi başına GSMH artışlarını karşılaştırmakta ve arasındaki sapmaları belirtmektedir.

Sabit fiyatlarla GSMH ve Reel Ücret Yıllık Artışları, 1964-1972 (Yüzde olarak GSMH Artış Oranı)

	Toplam (1)	Kişi başına (2)	Reel ücret Artış oranı	Fark (2 - 3)
1964 - 1972 (ortalama)	6.8	4.2	2.6	-1.6
1964 - 1969 »	6.5	3.9	5.3	1.4
1970 - 1972 »	7.5	4.9	-2.7	-7.6
1970 »	5.5	2.9	0.7	-2.2
1971 »	9.2	6.6	-4.4	-11.0
1972 »	7.7	5.1	-4.5	-9.6

1964 - 1972 döneminde toplam GSMH yıllık ortalama artış oranı % 6.8, kişi başına artış ise % 4.2 olmuştur. Aynı dönemde reel ücretler yılda ortalama % 2.6 oranında artmak suretiyle kişi başına GSMH artışının % 1.6 oranında gerisinde kalmıştır. Çizelgenin ikinci ve üçüncü satırlarına bakıldığında, 1964 ile 1969 yılları arasında reel ücretler lehinde oluşan evrimin 1970 yılından itibaren açıkça aleyhte bir gelişmeye dönüştüğü görülür. Öyle ki, 1969'a kadar yıllık ortalama artışının kişi başına GSMH artışını % 1.4 oranında aştığı reel ücretler, 1970 - 1972 döneminde ortalama olarak % 2.7 oranında azalmıştır. Aynı dönem itibariyle % 4.9 olan kişi başına GSMH artışıyla karşılaştırıldığında, reel ücretlerdeki gerilemenin % 7.6 seviyesine vardığı anlaşılmaktadır. 1970 yılında reel ücretlerde meydana gelen cüzi bir artışa rağmen,

1971 ve 1972 yıllarında sırasıyla % 4.4 ve % 4.5 oranında bir azalma gerçekleşmiştir. Oysa, bu yıllarda GSMH hızla büyüdüğünden ücretlilerin gelir dağılımındaki payı büyük ölçüde daralmıştır.

Enflasyon bir çok kötülüklerin anasıdır. En azından toplumun temel dayanaklarından olan adalet ilkesini zedeler ve kaynak dağılımını olumsuz yönde etkiler. Kısa dönemde ve geçici olarak yöneticileri rahatlatıcı bir nitelik taşımakla beraber, bu yoldan giderek ulusal ekonominin sorunlarına çare aramak, çözüm bekleyen meseleleri çoğaltmaktan ibaret kalır. Yapılması gereken, ekonomide görülen tehlike işaretlerine duyarsız kalmamak, dengesizlikleri gidermek üzere cesaretle stabilizasyon kararlarına yönelmek, ve işçi dövizlerini yatırım alanlarına sevkedecek sürekli tedbirleri almaktır.

ECEVİT

DİYOR Kİ..

Bu kitap

**Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit
bir yıl içinde yaptığı konuşmalardan, yazdığı yazılardan
lenmiştir.**

ECEVİT DİYOR Kİ...

12 Mart 1971'den sonra, CHP'den muhalefet olma hakkı alınmıştı. CHP, çetin mücadeleler sonunda bu hakkı yeniden elde etmiştir. Şimdi millettten aldıkları iktidar yetkisini kullanamayanlarla, millettten yetki almaksızın iktidar olmaya kalkışanlar karşısında, CHP, gerçek millet egemenliğinin savunuculuğunu yapmaktadır. CHP yarının iktidarıdır; ve millettten alacağı iktidar yetkisini, o yetkiye lâyık bir parti olarak, millet hizmetinde kullanmasını bilecektir.

Türkiye'de artık halka tepeden bakan aydınların topluma yön verebilecekleri çağ kapanmıştır. Çünkü, bir yandan büyük çıkar çevreleri onlardan daha güçlü hale gelirken, bir yandan da toplum aydınlanmıştır. Karşılıklı bu iki gelişme, halkla bütünleşmeyen aydınları etkisiz bırakmıştır.

Bir halk, dine, törenlerine, bağlı olabilir; fakat eğer toplumu hızla kalkındıracak, topluma daha çok sosyal adalet getirecek, huzur getirecek düşüncelere kafası açıksa, o halk ilerici bir halk demektir. Beş vakit namaz kısa da ilericidir, oruç tutsa da ilericidir.

Tutucular ve büyük çıkar çevrelerini düşünenler isterler ki, önce ekonomik kalkınma olsun, sosyal adalet sonra düşünülür... Önce somun büyüsün, ilerde sıra somunun adaletle bölüşülmesine de gelir.

CHP bu görüşün karşısındadır.

Çağımızda, hele demokratik rejimde, geniş halk topluluklarının yoksulluğu pahasına kalkınma olanağı yoktur.

Çağımızın insanı artık yoksulluğu kader saymıyor. Çağımızın insanı, halkın alın terinden biriktirdiği servetlerle dünya nimetlerini kendi aralarında bölüşen sınırlı zümrelerin, halkı öbür dünya hayalleriyle avutma oyununa gelmiyor.

CHP'nin öngördüğü düzende,

Devlet sektöründe, bürokratik yönetimin yerine, demokratik işletmecilik kurulacaktır. Çalışanlar, bu kesimdeki kuruluşların yöntemine ve kazancına etkin biçim ve ölçüde katılacaklardır. İktisadî kamu kuruluşlarının yönetimine katıldıkları oranda sorumluluğunu da üstleneceklerdir.

ORMAN KÖYLERİNİN

KALKINDIRILMASI

İsmet ÖZTUNALI

Ormanlar içinde ve bitişiğinde oturan halk, 15 722 köy'de 8 milyon 400 bin kişidir. Ormanlardan kendilerine bazı haklar tanınan köylerin eklenmesiyle bu miktar, 22 575 köy ve 12 milyon 250 bin kişi olmaktadır. İncelememizde özellikleri nedeniyle ormanlar içinde ve bitişiğinde bulunan köyler üzerinde durulacaktır.

«Orman köylülerimizin ekonomik güçlerinin çok düşük, sosyal yaşantılarının ilkel ve aile başına ortalama yıllık gayrisafi gelirlerinin 996 TL. civarında bulunduğu» Orman Bakanlığınca belirtilmektedir. Üçüncü Beş yıllık Kalkınma Planı 1973 programında bildirildiğine göre ise, yurdumuzda fert başına gayrisafi gelir 1972 yılında 5720 TL. dir. Rakamlar orman köylülerinin durumunu göstermektedir.

Bu halin özel nedenleri uygulanan ormancılık ve yurt yüzeyinde yatırımların dağılışı politikalarında bulunmaktadır.

1963'ten 1970 yılı sonuna kadar; üretim, imalât, taşıma ve orman bakımı işlerinden dolayı köylüye ödenen paranın sekiz yıllık ortalaması fert başına yılda 60 TL. dir.

Köylü, yalnız ham madde üreticisi olmuş, ham maddeyi yerinde işleyerek artacak değerden payını

alamamıştır. Ormanların tamamı devlete ait olduğu halde, ham maddenin (Odunun) orman bölgeleri dışında işlenmesiyle köylü yerine başka kişiler kazanmıştır. Bu tutum devam etmekte ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına göre, orman ürünleri sanayiine ham madde garantisi verilmesi istenmektedir (paragraf 563). Ormancılık bazı çevrelerce, orman ürünleri sanayiinin ihracatta önemli yeri olduğu iddiası ile baskı altında tutulmaktadır. Halbuki, 1971 yılının 676 milyon dolarlık ihracatı içinde orman ürünleri sanayiinin para değeri beş milyon dolardır ve yeri % 07 dir. 1972 yılı ihracatında bu değer, % 05 e düşmektedir.

Anayasamızın 10 uncu maddesine göre, «Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzurunu, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır». Devlet Ormanlarında yaşayan dokuz milyon kişiyi hala ham madde üreticisi durumunda bulundurmak bu hükme de karşıt olacaktır.

Yabancı telkin ve tavsiyelerle ormancılığımızda «toplu üretim» uygulanması istenmektedir. Mevcut faydalanma ve çalışma sisteminin

değiştirilmesini öngören bu teklife göre, üretim yerleri toplulaştırılarak geniş alanlarda üretim çalışmaları yapılacaktır. Böyle olunca işyerleri kendilerinden çok uzaklaşacak orman köylüleri bugünkü bozuk düzenin imkânlarını da bu amaya-caklardır. Sanayie ucuz ham madde sağlamak amacı ile üretimin toplulaştırılması köylünün aleyhine olacaktır.

Yıllardanberi orman köylüsünün yerinde kalkındırılacağı söylenmiş ve yazılmıştır. 1956 yılında yürürlüğe giren Orman Kanununa hüküm konulmuştur (Madde 13). 1970 Nisanında yapılan değişiklikle Anayasa'da bu esas yer almıştır. (Madde 131). Orman Bakanlığı 1971 yılında «Devlet Ormanları İçinde ve Bitişğinde Oturan Halkın Kalkındırılması Fonu Teşkil Hakkında Kanun Tasarısı» hazırlamış ve yerinde kalkındırma için yalnızca parasal yünden bazı kaynakların sağlanmasını düşünmüştür.

Aslında sorun yalnızca orman kaynakları ile çözülemez. Ancak önce, orman ve ormancılık yönü ile gerekenler sağlanmalı ondan sonra devletin diğer olanakları bir kalkındırma projesi içinde toplanmalıdır. Anayasanın 131 inci maddesi dördüncü fıkrasına göre, «ormanlar içinde veya hemen yakınında oturan halkın kalkındırılması ve orman ko-

ruma bakımından, ormanın gözetilmesinde ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliği yapmasını sağlayıcı tedbirler ve gereken halde başka yere yerleştirme kanunla düzenlenir». Halâ bu hükmün uygulanmasına ait bir kanun çıkarılmamıştır.

Orman köylüsü konusunda ne çeşit bir kalkınma politikası uygulandığının ölçüsü yatırımların tahsis ve dağılımından da ortaya çıkmaktadır: Gayrisafi yatırım harcamalarının yılda fert başına düşen miktarları, Birinci Kalkınma Planına göre şehirlerde 936, tarım bölgele-riindeki köylerde 247, orman bölgele-riindeki köylerde 46 liradır. Aynı miktarlar İkinci Kalkınma Planına göre ise, şehirlerde 1259, tarım alanındaki köylerde 409, ormanlık bölgelerdeki köylerde 80 liradır. Böylece köy sorununun sürüncemede kalması, çıkmazından kurtulamamasının bir diğer nedeni de yatırımların tahsisinde başka bölgelerin seçilmesinden ileri gelmektedir. Bu nedenle uygulanan bu politikada köylü lehine bir değişiklik sağlanmadığı sürece sorunun olumlu bir şekilde çözümü bulunmamaktadır.

Uygulanan kalkınma politikası oyalama ve avutmaktan ibarettir. Orman köylüsünün ihmali, ormanların feda edilmesi, sonuçları övülecek bir kalkınma politikası değildir.

Yıkıcı, kargınmış ozanlar ilgilendirmiştir beni. Hep bu anlayışa bağlı kalmışımdır. Çağının en tedirgin adamıdır benim için ozan. Bu tedirginlik toplumsal, bireysel olabilir, iki sine de saygı duyarım. Ama ben daha çok bireysel tedirginliklerin adamıyım. Kendi tedirginliğim beni ilgilendirir. Bunu yeryüzüne yazmak isterim. Toplumun buna göstereceği ilgi beni düşündürmez. Kendimi, bir onu koymak isterim. Şiiri böyle anlayan her ozan bu yalnızlığı ta baştan kabullenmiştir. Bu yalnızlık, onun, belki de, en insanca yönüdür. Bireyin bu tavrı bir meydan okumadır. Benim için şiir böyle birşeydir. Acılar, mutsuzluklar kişilendikçe, benim oldukça vardır benim için. Yeryüzüne bakışı kişilendirmektir benim işim. Genele, toplu söze kapalıyım. Genellik, bir eylem değildir. Eylem, benim koyduğum bir tavidir. Onu nesnelleştiririm. Benim yaparım, O zaman bir eylemdir O. Yıkıcılık, kargınış bireysel bir olaydır. Ozanın kendi koyduğu, getirdiği bir çizgidir. Güç olan birey olmaktadır çünkü. Alışılmışı karşı çıkışım bu yüzdendir. Genele, baştanberi saygı duymadım. Genel sözdür çünkü Sözümleri yeriye, düzyazıdır, şiir değildir. Şiiri imge sanatı olarak kabullenişim bundandır. Türk şiiri, bir kaç bir yana, bir söylev şiiridir. Namık Kemal'den bugüne değin süren hâlâ da budur. Türk şiirinin tekdüzeliği, yıkıcılığa, yadsımaya yanaşmamasıdır. Yıkıcılık bir birey işidir. Bizim toplumumuzun en eksik yönü de birey yokluğudur. Birey olmaktan korkulur bizde. Türk şiirinin tekdüzeliği buradan geliyor : Birey olmak korkusundan. Türk şiirinde «koro» olmaktan kurtulmuş, birey olmuş, üç ozan tanıyorum : Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Nazım Hikmet.

P A B L O P I C A S S O

I. L'homme au mouton

Dünyada yapayalnız bir bulut yapayalnız bir dal bir aydınlık
Bir gök bir çiçek, suyun sonrasızlık suyun aşk, özlem, mutluluk
duyusu

Biraz umut biraz ışık biraz ilerdeki sabah
Hepsi ayrı ayrı, ayrı ayrı güzel, ayrı ayrı yalnız, ayrı ayrı kardeş
Gidiyordu faydasız
Picasso fırçaya sarıldı.

II. Nu au Fauteuil noir

Bir ağaç gördüğü pencerenin
Çiçeğe durdu duracak
Koltuğunki eller saçlar gözler
Eller saçlar gözler birbaşına
Kadın bir gökyüzüne bakıyor
Kadın hiç kımıldamıyor hiç konuşmuyor bakıyor
Bakıyor bakmakla bitecek gibi değil gökyüzü diyor
Pencere bir daha böyle durmam diyor
Ne maviler ne kararlar bilin ki bir daha böyle durmayız diyorlar
Binde bir bu dünyadan beklediğimiz o binde bir söylediği şairlerin
bu işte
Böyle duracağız diyor eller
Bizi hiç kimse bir daha yerimizden oynatayım demiyecek
Saçlar böyle kalacağız diyor
İlk bu mutluluk herşeyi ilk görüyoruz diyorlar
Odada ne varsa soba, ayna ve daha ne varsa bunun gibi bunun
gibi bir kıyıda duran
Bunu diyor
Hepsi bir şeye bakıyor
Picasso yalnız onlara.

III. Nature - morte

Uyandı Picasso
Elleri esmer

İlhan BERK

İSTANBUL FESTİVALİ VE İKİ OLAY

Metin AND

Bu satırlar yayınlandığında İstanbul Festivali epey ilerlemiş ve sonuna yaklaşmış olacak. İstanbul Festivali daha başlamadan, çeşitli yönlerden eleştiriler geldi, böyle bir şenliği gereksiz bulanlar, ya da programında yanlışlar görenler oldu. Bunları da olağan görmek gerekir. Aslında böyle bir uluslararası festival için çok geç bile kalınmıştır. On yıl kadar önce Leylâ Gencer böyle bir festivali düşlemiş, epey yere de baş vurmuş, ama özellikle kamu kesiminde ilgilenilmemişti. Neyse ki Nejat Eczacıbaşı gibi her girişimi olumlu sonuçlar veren aydın bir iş adamının ele almasıyla, geç de olsa gerçekleşti. Günümüzde, hele yaz aylarında sanat şenlikleri hemen her ülkede yapılmaktadır; yalnız Fransa'da yüze yakın irili ufaklı sanat şenliği yapılır, ve bunlara kamu kesiminin geniş ölçüde katkısı bulunur. Turizm geliştirilmesi gibi yan yararları da bulunmakla birlikte, önemli olan ve ana amaç, sanattır. Bu şenliklerde nice önemli sanat eseri doğmuştur. Birinci İstanbul Festival'inden de elde hiçbirşey kalmasa, bir Ahmet Adnan Saygun'un **Köroğlu** operası kalacak ya; ben kendi hesabıma görmek fırsatını bulamayacağım bu operayı, İstanbul Festivali'nin en yüce noktası olarak görüyorum. Saygun kötü birşey yazamaz, hele konu Köroğlu olursa: Yoksa Menuhin çalacakmış, İngiliz Bale Festivali temsiller verecekmiş, bunlar her yerde raslanabilen sıradan olaylardır. Gene önemli bulduğum dört

Türk bestecisinin ve iki genç Türk koreografinin bale eserlerine yer verilmiş olması.

Festivalin programında eleştirecek noktalar yok mudur? Elbet var; genel bir eleştiri olarak, çok yüklü, dağınık oluşunu gösterebiliriz. İkinci nokta ise böyle bir şenlik için bir merkez binasının bulunmamasıdır. Aslında İstanbul'un böyle bir binası vardı; İstanbul Kültür Sarayı. Ne yapalım ki yandı. Gerçi başka yerlerdeki sanat şenliklerinde de çeşitli yerlerde temsiller, dinletiler verilirse de gene bir merkez bina vardır. Bizim, İstanbul'a dağılmış gösteri yerleri aslında çok yetersizdir. Açık hava tiyatrosu yanlış yere kurulmuştur. Boğaziçinin görkemli görünüşü, yıldızlı bir gökyüzü, en parlak bir temsili bile sönük bırakacak etkenlerdir. Ayrıca çevredeki gürültüyü bastırmak olanağının pek bulunduğunu da sanmıyorum. Rumelihisarı ancak belirli temsillere elverişlidir. Topkapı Sarayına aşağıda döneceğim. Bir de Menuhin'in çalacağı Aya İrini de ilginç bir fikir, ama yeni değil. Bu vesileyle bir anımı buraya aktarmak isterim. Onbeş yıl kadar önce **Musical Courier** adında bir dergiye arada bir yazardım; dergi de adımlı ve adresimi her sayısında yayınlardı. Adresimi burada görmüş olacaklar, bir gün ünlü orkestra yönetmeni Stokovski'nin menajerinden bir mektup aldım. Maestro, daha önce Birleşmiş Milletlerde yönettiği Saygun'un **Yunus Emre Oratoryo**'suna vurgunmuş; gerekirse para da almadan bu eseri

yönetirmiş, ama tek istediği bunun ya Ayasofya'da, ya Aya İini'de olmasıymış. Öyle sanıyorum ki buna benzer bir mektubu besteciye de göndermiş. Mektupla yetkililere başvurdum, her biri önce ilgiyle dinledi, ama bir sonuç alınamıyordu. Demek kismet Menuhin'inmiş.

İşte bu yazıda sözünü etmek istediğim iki olay gene böyle tarih değeri olan binalarla ilgili. Birincisi Topkapı Sarayı ve Mozart'ın **Saraydan Kız Kaçırma** operası. Buna çeşitli gerekçelerle karşı çıkıldı. Sarayda temsil verilmez dendi. Aslında bu yanlış, ben nice opera, ya da tiyatro temsilini sarayda seyrettim. Kimi yangın tehlikesinden söz açtı, gerçekten bizim en değerli bir kültür hazinemiz olan Topkapı Sarayı için böyle bir uyarı düşündürücüdür. Ancak Topkapı Sarayının sayın yönetmeni bir demeç verdi, her türlü tedbirin alındığını belirtti. Benim kaygum ise başka. Topkapı Sarayı'nda herhangi bir opera oynanabilir, ama **Saraydan Kız Kaçırma**'ya gelince burada durup düşünmeli. Mozart'ın saray dediği aslında Selim Paşa adında uydurma bir kişinin Boğaziçi'ndeki yalısı olabilir. Konu Türkiye'de geçen bir operayı Topkapı Sarayında oynattığınız zaman aslında hafif konulu bu operayı ciddiye alanlar, sanırlar ki yüzyıllar boyunca Padişahlara saraylık etmiş bu tarihi yer kolaylıkla Selim Paşa adında uydurma birinin sarayı olabilir. Oysa Mozart'ın Topkapı Sarayı'nda geçen bir eseri vardır. 1958 yılında, yüzyıllar boyunca Türkleri konu edinen bale eserlerini incelediğim **Gönü Yüce Türk** adlı kitabım yayınlanmıştı. Türklerle ilgili 150 kadar bale saptamıştım; bunlar içinde en ilginç ve önemlisi de Mozart'ın Türk balesi **Le Gelosie del Seraglio** [**Saray Kışkıncılıkları**]'dur. 1772'de Milano'da oynanmıştı; balenin koreografı Noverre'in başka Türk baleleri de

vardı. Balenin ayrıntılı tam librettosunu Noverre'in mektupları arasında buldum ve yayınladım [**Devlet Operası Dergisi**, Kasım 1960, sayı 1) Aynı yazıda müziği üzerine de bilgi verdim. Uzun çalışmalardan sonra balenin müziğini Mozart'ın kendi el yazısıyla Salzburg'ta Mozarteum'da 60 no'da kayıtlı olarak buldum, ve fotokopisini aldardım. Müzik, elimdeki librettoya tıpatıp uyuyordu. Üstelik müzikte ilginç noktalar vardı. Örneğin Mozart'ın «Türk» diye anılan La majör keman konçertosunun rondo bölümündeki tema burada da kullanılmıştı. Buna karşın müziğin bir güçlüğü vardı. 32 parçadan yalnız ilki piyano müziği gibi çift satırla yazılmış, ötekiler ise tek satır üzerinde tek sesliydi. Gerçi yer yer yazıyla orkestradaki çalgıların adları verilmişti ama yetersizdi. Burada yapılacak iş, orkestralama tekniğinde usta, ayrıca Mozart'ı iyi tanıyan bir müzikçiye bunu yeniden orkestralatmaktır. İlk başvurduğum bir bestecimiz önce ilgilendi, sonra vazgeçti, ikincisi ise fotokopileri kaybetti (neyse ki kötü bir negativi elimde duruyor). Sözün kısası iş sürüncemede kaldı, gerçekleşmedi. Geçen yaz İstanbul Festivali fikri ortaya atılınca ben gene bu tasarımı tazeledim, bir İstanbul gazetesinde konuyla ilgili bir yazım yayınlandı, ancak gene ilgilenen olmadı. Oysa Mozart'ın balesini tam 200 yıl sonra yeniden canlandırmak, hem de Türkiye'de ve baledeki olayların geçtiği Topkapı Sarayı'nda oynatmak dünya çapında bir yankı yapacaktı; İstanbul Festivali'ne de dünya kamuoyunda saygınlık kazandırır. Ama kolay yol seçildi, **Saraydan Kız Kaçırma** oynandı.

Gelelim ikinci olaya, bu da Rumelihisarı'ndaki **Fatih** oyunudur. Her fırsatta Devlet Tiyatrosu'na çatmayı kendilerine iş edinenler yazılar döşendiler: Yok **Fatih** İstanbul Festivali ve Cumhuriyet'in 50.

Yıldönümü için (?) Turan Oflazoğlu'na ısmarlanmışmış da, sonra birden vazgeçilip yerine Nazım Kurşunlu'nun yirmi yıl önce yazdığı **Fatih** ele alınmış. Bu yazılarda görülen bilgi yanlışlarının çokluğu ür-kütücüdür. Bunların doğrusunu göstermek ancak çok daha uzun yazılarla yapılabilir. Ayrıca Oflazoğlu ile Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü arasındaki özel telefon konuşmalarının konusuna bile değinildi. Ancak bu iki kişinin bilebileceği bu özel konuşmaları nereden duymuşlar acaba?

Milliyet gazetesi yerinde bir davranışla sözü olayla ilgili üç kişiye bıraktı. **Milliyet Sanat Dergisi**'nin 15 haziran 1973 günlemlı 37. sayısında yazar Turan Oflazoğlu, Cüneyt Gökçer ve festival komitesi adına Leylâ Turgut adında bir hanım açıklamalar yaptılar. Bu ilgililerin demeçlerinde Devlet Tiyatrosu Edebi Heyetinin de adı sık sık anıldığı, ben de bu kurulun bir süredir üyesi bulunduğum için konuyu aydınlatır umuduyla bir iki noktayı açıklamak isterim. Herşeyden önce Devlet Tiyatrosu eser ısmarlamaz, kuruluş kanunu buna engeldir. Kanunun 2. maddesine göre Devlet Tiyatrosu'nun oynayacağı bütün eserlerin edebî heyetten olumlu oy alması gerekir. Bir süredir tiyatro temsilleri verilen Rumelihisar'ında **Fatih**'le ilgili bir eserin oynanmasını Cüneyt Gökçer Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü ve yirmi yıl önce de **Fatih**'i canlandıran bir sanatçı olarak gönlünden geçirmiş ve bu dileğini bu konulara kalemini yatkın bulduğu Turan Oflazoğlu ile Nazım Kurşunlu'ya açmış. Nazım Kurşunlu yirmi yıl önce yazdığı **Fatih**'e hiç bir bakımdan benzemeyen yepyeni bir **Fatih** yazıp çok önceden tiyatroya vermiş, Turan Oflazoğlu ise eserini 1973 Martında bitirmiş. Burada şu noktayı da önemle belirtiyim. Edebi Kurul İstanbul Festivali-

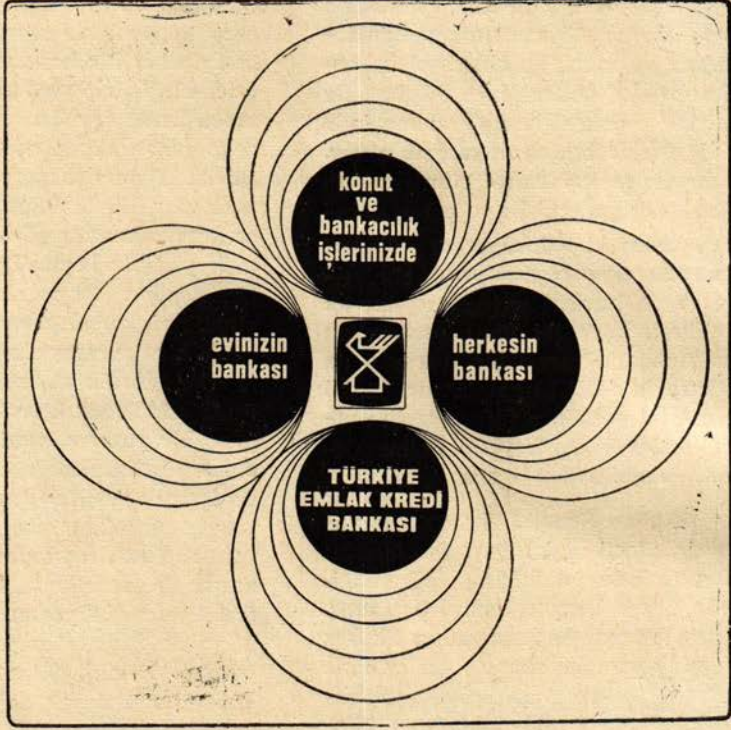
li'nin edebî kurulu değildir, çalışmalarında yalnız ve yalnız Devlet Tiyatrosu'nun oynayacağı eserleri incelemekle sınırlıdır. Elinde birikmiş yüzlerce oyun vardır. Oflazoğlu'nunki bu sıraya girse belki değil 1973 Mayıs 1974'ün Mayısını beklemesi gerekirdi. Edebi kurul işin bir ivedilik kazandığını görünce önüne getirilen her iki **Fatih**'i de gündemine aldı. Oflazoğlu'nun **Fatih**'ini gerek sanat değeri bakımından (kuruluşu, dili vb.) gerek oyunun etkisen kişisi **Fatih**'in yanlış bir yorumla ele alınışını gözönünde tutarak oybirliğiyle reddetti. Belki kimi yeri düzeltilse, eser kurtulabilir mi diye de düşündü, ancak baştan aşağı yeniden yazılmadıkça bu olanağı da göremedi. Öte yandan Nazım Kurşunlu'nun eserini daha önceki iki metniyle karşılaştırarak okudu, bu üçüncüsünü yepyeni ve etkileri aşan bir üstünlükte buldu. Bundan sonrası, yani Kurşunlu'nun **Fatih**'ini oynayıp oynamamak Devlet Tiyatrosu'na kalmış bir işti, nitekim sonradan öğrendik, Kurşunlu'nun **Fatih**'ini oynamaya karar vermişler. Oflazoğlu'nun, **Fatih**'in kendisine ısmarlandığı yolunda hak ileri sürmesi herşeyden önce Devlet Tiyatrosu'nda dört eseri ve ayrıca çevirileri oynamış bir yazar için doğru olmasa gerek. Çünkü Devlet Tiyatrosu'nun kuruluş kanunuyla bağlı olduğunu, edebî heyetten olumlu oy olmamış hiç bir eserin oynanamayacağını, ayrıca edebî heyetin hiç bir yazara «kabul» «red,» ya da «koşullu ve değiştirilmeye bağlı kabul» kararlarında gerekçe göstermediğini de herkesten daha iyi bilmesi gerekirdi. Bir an için edebî heyetin ve Devlet Tiyatrosu kuruluş kanununun bulunmadığını ve genel müdürün bir yazara filanca konuda bir eser ısmarladığını düşünelim. Ya eser istenilen düzeyde değilse, ısmarlayan ille de, sakatlığını bile oynamak zorunda mıdır?

Bir terziye ısmarladığımız bir elbise bile üstümüze uymadığı için geri çevrilebilirken, bir kamu kuruluşu olan Devlet Tiyatrosunun, «ısmarladım ya, sonuç ne olursa olsun oynarım» diyebileceğini düşünebilir miyiz? Oflazoğlunun demecinde **«Türkiye’de her oyun rasgele alınır, oynanır ve kaldırılır»** cümlesini de rica yadırgadım. Bu cümleyi okuyan sanır ki, edebî heyet üyeleri rastgele tiyatro eserlerini alır, tiyatro da bunları rastgele oynar ve kaldırır. Eğer iki **Fatih** yazarından haksızlığa uğramış biri varsa o da Oflazoğlu değil Kurşunlu’dur, çünkü o eserini çok önce bitirip teslim ettiği halde edebî heyetin önüne Oflazoğlu’nunkinden sonra gelmiştir.

Milliyet Sanat Dergisi’ndeki yazıda üçüncü açıklamayı ise festival komitesinde olduğunu öğrendiğimiz Leylâ Turgut hanım yapmış. Leylâ Turgut hanımın adını ilk kez duyduğum için sanat ve özellikle tiyatro konusunda görgü ve bilgisinin ne ölçüde olduğunu bilemem. Ancak açıklamasında çelişkiler, yanlışlar buldum. Oflazoğlu’nun **Fatih’i için «Edebî kurul oyunun konstrüksiyonunda bazı zayıflıklar bulmuş»** demesi yanlış bilgidir; edebî kurul eseri tümünden zayıf bulmuştur. Sonra iki cümlesi de baştan aşağı okuyucuyu yanıltabilecek nitelikte: **«Nazım Kurşunlu’nun 20 yıl önce temsil edilmiş bir Fatih**

oyunu varmış. Bunu değiştirip yeni ilâvelerle oynamaya karar verdiler». Yukarıda da belirttim, Kurşunlu’nun eseri yepyeni bir eserdir, 20 yıl öncekiyle hiç bir benzerliği olmadığı kibi, **«değiştirip yeni ilâvelerle oynamaya karar verdiler»** düşüncesi gerçeğe taban taban aykırı düşer ve Devlet Tiyatrosu’nu pek hafife almak olur. Böyle doğruluğu yeterince araştırılmamış görüşler ileri sürmek yerinde Leylâ Turgut hanımın hiç değilse 20 yıl önceki metinle şimdikiyi karşılaştırması daha yerinde bir davranış olmaz mıydı? Hele **«Biz isterdik ki, İstanbul Festivalinde sunulacak olan Fatih oyunu, genç bir yazarın, yeni bir eseri olsun.»** düşüncesine ne demeli? Şimdi de işe «gençlik» girdi. Bu gençlik yaş bakımından ise, niye gençliği yalnız **Fatih** oyununun yazarında arıyor da, ne bileyim festival komitesi üyelerinin yaşında, **Menuhin’**in ya da Saygun’un yaşında aramıyoruz? Üstelik Oflazoğlu, 1932 doğumlu; ondan çok daha genç, oyun yazarlarımız var. Yok burada gençlik bir yazara fırsat vermek, onu desteklemek, yüreklendirmek anlamında ise Oflazoğlu bugüne bugüne dek ne yazdıysa sahneye konmuş mutlu yazarlardandır, bu bakımdan yeterince yüreklendirilmiştir.

Her girişimin başlangıcı için bu türden olaylar, eleştiriler olağandır, yeter ki daha sonrası için bunlardan ders alınsın.

(Basın : A-20210)

erich fromm
**ÇAĞIMIZIN
ÖZGÜRLÜK
SORUNU**

**ÖZGÜR İNSAN
VAKFI**

pk46 küçükesat-
ankara

şevket
gedikoğlu
**KÖY
ENSTİTÜLERİ**

pk46 küçükesat-ankara

Özgür İnsan aylık dergi

YAYINLARI

P.K. 46 Küçükesat — ANKARA

ANIL ÇEÇEN

**Türkiye'de
sendikacılık**

PK46-KÜÇÜKESAT-ANKARA

ÖZGÜR İNSAN

I. Cilt:

50 TL.

GÜNCÜL YAYINLARI

TEŞVİK SORUNU

A. Nejat ÖLÇEN

250 Krş.

ERICH FROMM

**çağımızın
özgürlük
sorunu**

PK46-KÜÇÜKESAT-ANKARA

Özgür İnsan aylık dergi

KİTAPLIĞI

GENEL DAĞITIMI YAPILAN KİTAPLAR

- **TÜRKİYE İŞÇİ HAREKETİ ve DEMOKRATİK SOL**
Faruk Erginsoy / 20 TL.
- **SENDİKALİZM**
Anıl Çeçen / 12.50 TL.
- **EĞİTİMDE YABANCILAŞMA ve EMPERYALİZM**
Şükrü Koç / 10 TL.
- **AÇLIK KORKUSU**
Osman Nuri Koçtürk / 20 TL.
- **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla
KÖY ENSTİTÜLERİ**
Şevket Gedikoğlu / 20 TL.

Kıtaplarımız posta pulu karşılığında veya ödemeli istenebilir.

Reform/Ar

Semih Balcioğlu